

KAUFMANN
DÁVID
KÖNYVTÁRA

B. 898.

Reprint

1193715

תולדות

רבנו זרחיה הלוי

בעל המאור, וקורות ספריו.

עם

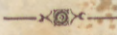
הערות המתיחסות להן,

והכוללות

תולדות איזה חכמים המובאים בספריו.

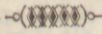
מאת

יעקב רייפמאן.

פראג

שנת תר"ג לפ"ק.

בוכדרוקערייא פאן משה הלוי לנדא ז"ל.

חזקו

יזכה חיבתו וזכרו

זכרם חזקו וזכרו

ע

הנה חזקו וזכרו

חזקו

זכרם חזקו וזכרו

זכרם חזקו וזכרו

זכרם

זכרם חזקו וזכרו

זכרם

זכרם חזקו וזכרו

תולדות רבנו זרחיה הלוי בעל המאור וקורות ספריו.

רבנו זרחיה הלוי, ברי יצחק, ברי זרחיהו, ברי שם טוב (1),
ממשפחת היצהרי (2), היה בראשית המאה העשירית
לאלף החמישי (3). ארץ ספרד הרתהו וילדתהו, אף
טפחתהו ורכתהו על זרועותיה (4). וכאב חכם יגדל ילדיו
בדעה והשכל, כן גדלתהו ארץ חכמה ההיא. מלבד ספר
ולשון עברים וכשדים (5), אשר בהן דברי חווינו ותרגומיהם,
למדתהו גם ס' ולשון עמים אחרים (6), וכיחוד ספר ולשון
ערבים אשר בצל כנפיהם חקקה (7), ותאלפהו לדבר צחות (8)
ע"פ חקי הדקדוק (9), ותניקהו דבש שיר ומליצה (10), הגיון (11),
תכונה (12), ותעיר את רוחו לדרוש ספרי חכמי הרפואה (13),
וכאשר החל לשאת ענף ולעשות פרי ולהיות לארו אדיר,
חמדתהו ארץ צרפת ותתאו יפיו, ותקחהו אליה, ותבנה
בית זבל לו בעיר לונל Lunel אשר בפלך לאנגיעדאק
התחתון Nieder-Languedoc (14), רחוקה ד' פרסאות
מעיר מאנטפעליר Montpellier (15), עיר אשר היתה מרבץ
לתורה (16), ומעון ליראת שדי (17), וחכמיה היו גודעים
בשערים (18), ושמה חבר את ספרו מאור, הגותן דרך
בנבכי ים התלמוד, ומופיע גהרה במחשכי ספקותיו (19).
אביו היה גדול בשיר (20), ובתורה, ובספר מאור מובא
ממנו ספר מגלת הנחמה, ונראה משם כי היה כולל
דיגי בר מצרא (21), ואולי עוד דינים אחרים, ומלבד הספר
הזה מובאים בו ממנו עוד דברים אחרים (22), גם אחיו
הצעיר ממנו ר' ברכיה (23), או יברכיה (24), היה איש מבין

וחוקר בתורה⁽²⁵⁾, ואילו שלח חלק אחד מספרו ס' לע
 המחלוקת חיש אחרי התימו אותו, עם עוד ענינים
 רבים⁽²⁶⁾. ודברים אחדים בשיר אחד אשר חבר, יורו כי
 היה לו עוד אח אחד רב ממנו בשנים ובחכמה, וכי היה
 לו למורה ומלמד להועיל, ועל כן כלתה נפש ר' זרחיה
 לשוב עד מהרה אל צל קורתו, ללקוט שמה בדלח ואקדח
 אשר מפיו יתמלטו⁽²⁷⁾. ספריו אשר ישנם עמנו היום,
 יעידו על גודל בקיאותו בכל ספרי התלמודים וספרי
 הגאונים והרבנים⁽²⁸⁾, ועל רוב תבונתו ורוחב לבבו לבאר
 מאמרי התלמוד בנתיב לא ידעו איש, ולא עדה עליו
 מבאר, ונגד המורגל מני שנות דור ודור⁽²⁹⁾, ועל יושר
 שכלו לפלם כל דבר לפי העת⁽³⁰⁾, ועל היותו עשו לבלי
 חת מפני כל, ולבלי ישא פני מכבד מרבבות עם אם פיו
 לא ידבר נכוחות, ולשונו לא תהגה אמת⁽³¹⁾. רהבו לדבר
 נגד המורגל מני שנות דור ודור, לא היה כי אם להלכה,
 אבל למעשה היה ירא עד מאד לשנות מנהג והרגל, פן
 יהי זה סבה לריב ומדון ולפרעות בעם⁽³²⁾, וכן אורח כל
 הדורשים טוב לעמם, ודוברים שלום לכל אחיהם.
 מאמרים אחדים בספרו מאור יורו למבין כי רוח בקרת
 Critica החלה לפעמו⁽³³⁾. דבריו אשר היו ברורים בעיניו
 יקרו לו עד מאד, עד אשר קראם בשם: אמרות יי אמרות
 טהורות⁽³⁴⁾. ספרי ספרד חשב למדוקדקים יותר מכל
 הספרים⁽³⁵⁾, והתלמוד הירושלמי לא חשב מאומה, ולא
 סמך עליו גם למעשה גם להלכה⁽³⁶⁾. בפסקי הלכות לא
 שת למקור כי אם המאמרים הכתובים במקום המיוחד
 להם, ולא שם לבו מאומה אל הכתובים במקום אחר אגב
 גררא⁽³⁷⁾. רבו המובהק בתורה, ואולי גם בחכמה, היה

הרב ר' משה בר' יוסף (38), אשר היה לדעתי ראש ישיבה
 בנרבונא (Narbonne 39). ובשנגה החליפו רבים את ר' משה
 הזה, ברבי משה הדרשן אשר היה גם כן ראש ישיבה
 בנרבונא (40). וגם אחיו הצעיר ממנו הנזכר לקח תורה
 מפני הרב הזה, ופעם אחת חלה את פני רבי זרחיה
 להבינחו היטב את דבריו (41). גם הרב ר' יוסף אבן פלאט
 היה לו לאלהים לשאול אותו לפעמים בדת ודין (42).
 ובימי עלומיו שאל גם את איש ריבו הראב"ד בעל
 ההשגות להגיד לו דבר חוק ומשפט (43). וענינים אחדים
 היו בידו בקבלה, מאבותיו וזקניו הקדמונים (44). כגורל
 רוב החכמים, וכחבל כל משליכי נפשם מנגד ולוחמים
 בעד האמת, כן היה גורל וחבל האיש היקר ההוא, כי
 כמוהם הוכה בלי חמלה מחצי חלה, וכמוהם שתה חמת
 תניניה כמו מים, גם קמו עליו רבים, וישטמהו וימררהו
 ורבו, ויגרשוהו מלונזיל (45), וילך וישב על שפת הים (46),
 רחוק מלונזיל שתי פרסאות (47), ובלי ספק נבעה שנאת
 צורריו ממקור קנאתם ברוב חכמתו ובגדולת רוחו להגיד
 חפשי את האמת נגד כל איש, כקטן כגדול, כרב כגאון,
 כאחרון כקדמון, וקרוב מאד כי איש ריבו הראב"ד בעל
 ההשגות, אשר היה נשוא פנים ונכבד בעמו, עזר הרבה
 לזה, כי הוא הסיר עטרת כבודו, והכאיש את ריחו בעיני
 העם, בנתנו אותו למגנב דברים, ולמתעטף בטלית
 שאינה שלו (48), ובכל זאת לא רפתה רוחו, ולא כשל כחו,
 ולא נשבתה מלאכתו, אור כגבר חלציו, ועבד עבודת
 קדש בין משברי צר ומצוק, אשר אפפוהו מסביב, שחק
 לשאון קמיו, ולעג לרעם עתותיו (49), אשרי האיש שככה
 לו, אשרי האיש שלכו נחוש ורוחו מטיל ברזל. מן הגזע

האדיר הזה, יצאו ארזים גבוהים רבי דליות, כי הוא
הוליד את ר' יוסף, ור' יוסף הוליד את ר' בנבשתי, ורבי
בנבשתי הוליד את ר' יוסף, ורבי יוסף הוליד שלשה
צנתרות הזהב, ר' בנבשתי (50), ור' פנחס (51), ור' אהרן
הנודע בכנוי הר א"ה (52), ור' בנבשתי הוליד את ר' יצחק
אשר היה רבו של הרא"ה הנזכר (53). אנשי דורו היו
אוכלים עוד אורזודוחן כחג המצות, כבימי חכמי התלמוד
והגאונים, ולא עלה על לבם עוד לאסור אותם אסר על
נפשם, כאשר עשו אנשי הדורות האחרונים (54).

ואלה המה ספריו הנודעים לנו:

א. הלכות שחיטה ובדיקה (55).

ב. דברי הריבות, כולל וכוחים עם הראב"ד בעל ההשגות
בדיני ממונות (56). וזכוחו הארוך עם הראב"ד בסוגית
שתי פרות המובא בשטה מקובצת (ב"מ פ"ח) הוא
לקוח מן הספר הזה (57).

ג. סלע המחלוקת, כולל וכוחים עם הראב"ד הנ"ל בדיני
גדה (58), ואולי גם בדיני אסור והתר אחרים. ונ"ל כי
השגותיו על ספר בעל הנפש להראב"ד, אשר נדפסו
עם ספר בעל הנפש ביחד, הן חלק אחד מן הספר
הזה (59).

ד. מאור, כולל השגות על הרי"ף ועל רש"י, ועל רבנו
אפרים תלמיד הרי"ף. גם באורים בלא השגות, והוא
מחולק לשני חלקים: א', נקרא המאור הגדול, והוא
על סדרי גזיקים ונשים. והב', המאור הקטן, והוא
על סדר מועד, ומחוברת אליו מסכת ברכות בראשו,
ומסכת חולין בסופו, ככתוב בהקדמה. והנה בקראי
פעם ראשונה בהשגות ההן וביתר השגותיו דברתי

אני עם לבי לאמר: לא דרכי השגות הראב"ד דרכיהן.
כרחוק מזרח ממערב רחקו מליצות רבי זרחיה
בהשגותיו ממליצות הראב"ד בהשגותיו; מליצות רבי
זרחיה תערפנה בטל עלי עשב, אין רגש, ואין צוחה,
אך נחת, אך שקט, ומליצות הראב"ד תרדנה כמטר
שוטף בקול רעש יחולל כפירי לבנון; מדברות רבי
זרחיה רכו משמן, ותוכחותיו תוכחות אהב ורע, אשר
ילמדו הרבה יותר מאשר יכאיבו, ומדברות הראב"ד
פתיחות וחצים שנונים, ותוכחותיו תוכחות אויב
ומתנקם (60); ונוסף על זה, הגה רבי זרחיה הוא עוד
לפעמים למליץ על הרי"ף ועל רש"י להגיד למשיגיהם
ישרם (61), ויכנס בתוארי כבוד גדולים (62), ולא כן
הראב"ד. אולם אחרי כן גודע לי כי ההבדל הזה איננו
מפאת המשיגים רק מפאת המושגים, וכי גם הראב"ד
לא השתמש במליצות הומיות ובמדברות דוקרות,
כי אם בהשגותיו על רבי זרחיה ועל הרמב"ם, אבל
בהשגותיו על הרי"ף השתמש במליצות שאנגרות,
ובמדברות נוטפות גפת צופים, ומלאות להן אהבה
וכבוד, ענוה ושפלות רוח (63). ואמרתי אז: אין זה כי
אם דבר כמוס וחתום הסב להראב"ד לשפוך בוז על
הרו"ה והרמב"ם, ואנחנו לא גרע מה, ואולי המשכילים
אשר כל רז לא אנם להם ידעוהו (64). — בספר הזה
נמצא דבר אחד נגד הקראים (65), ואולי רמז נגד
הקראים אשר היו בקשמיליא (66), ומובאים בו דברים
אשר כתב עוד בימי עלומיו, וכתוב בהקדמה כי עשה
זה למען השלים חפץ האהב היקר והידיד הנחמד
[לא גודע מי הוא] אשר אלצהו על זה, ולא יכול

להשיב פניו ריקם. ויען כי עשות ספר (שלם או חלק ממנו) למען השלים חפץ איש, הוא ענף אחד מדעדיקאטיאן (Dedication) אדברה נא כמעט רגע על דעדיקאטיאן, וארשום בקצור שמות חכמי עמנו אשר השתמשו בו על פי אשר תשיג ידי, ואציגם על סדר זמניהם.

דעדיקאטיאן יפרד לשני ראשים: א, יעוד (Bestimmung), ב, יחום (Zueignung). יעוד הוא יחוד ספר לאיש אחד לבדו ואין לזרים אתו, והוא בעבור היות הספר בלתי נאות כי אם לאיש ההוא, ולא יתכן רק בכתב יד, ויחום הוא אך הודעה בראש הספר, כי נעשה למען איש ידוע, אף כי הוא נאות לכל איש, והוא או בעבור הכבוד, והוא תמיד אך בהתעוררות המחבר, או בעבור היות האיש ההוא סבה בצד מה להיות הספר, והוא פעם בהתעוררות המחבר, האב יתעורר לחבר ספר לצורך בנו, הרב לצורך תלמידו, והאהב לצורך אהובו, ופעם בהתעוררות האיש אשר אליו יתיחס הספר, והוא או דרך עצדה, או דרך בקשה, וזה יתכן גם בכתב יד גם בדפוס. ולפעמים אין האיש ההוא סבה להיות הספר, כי אם להוצאתו לאור הדפוס, כי יבזור רכושו להוצאת הדפוס. ההודעה בראש הספר כי נעשה למען איש ידוע, היא פעם בלתי מכתב אל האיש ההוא, ופעם בלעדו. וההודעה בלעדו היא פעם בעלה מיוחד (Widmungsblatt) אשר כתוב בו: לכבוד וכו', ופעם היא מעורבת בדברי הקדמת הספר. מנהג היעוד היה מאז מעולם כידוע, אולם מנהג היחום לא נודע מתי הוחל. ואלה שמות חכמי עמנו אשר השתמשו בדעדיקאטיאן בשני ראשיו:

1. רב אחא משבחה חבר שאלתות לבנו (הקדמת הרב המאירי למסכת אבות המובאה בציון תר"ב צד 112).
2. רב יוסף בר' יצחק בן שטנאש פירש את כל הש"ס בלשון ערבי למלך ישמעאל ששמו אלחכים (ספר הקבלה להראב"ד מ"ב א' דפוס אמשטרדם).
3. ר' יצחק בר' ברוך כתב מחברת עבור וכל סודו לרב יהוסף הלוי בן הנגיד (שם מ"ד ב').
4. ר"ת חבר ספר הישר לעשות רצון חבריו (הקדמת הספר הזה).
5. ראב"ע חבר ספר כלי נחשת לתלמידו רבי חנניה (בשירו אשר בראש הספר ההוא כתוב: יעמיד חכם לב חוננה, כי כן שמו ונרננה. והוא משובש, וצ"ל תלמיד במקום יעמיד, והוא תפלה בעד תלמידו לחוננהו; ומ"ש: כי כן שמו, ר"ל כי היה שמו חנניה, ומ"ש: ונרננה, ר"ל אנכי ותלמידי, והוא ברור). וכן חבר ספר החיים לתלמידו ר' חיים (עיי' שירו הקטן אשר בראש ספרו שפת יתר: ספר בשם תלמיד שמו חיים. והשיר הקטן הזה איננו על ספר שפת יתר לבדו, כי אם על ג' ספרים אשר היו בקובץ אחד, והפדה ספר היסוד, ספר החיים, ספר שפת יתר, בינה היטב בשיר הזה ותראה האמת).
6. ר' יהודה אבן תבון העתיק את השער הראשון מספר חובת הלבבות מערבית לעברית, לעשות רצון רבי משלם בן ר' יעקב (הקדמתו לראש ס' ההוא). ואת יתר השערים העתיק לעשות רצון הראב"ד (הקדמתו לשער ב').
7. רבי זרחיה הלוי ספח חדושי עלומיו אל ספר מאור להשלים חפיץ ידידו כנ"ל.

8. הרמב"ם חבר'ם מורה נבוכים לתלמידו ר' יוסף ושלחו אליו עם אגרת (ע"ן פתיחת המורה ואגרת הרמב"ם).
9. ר' יצחק בר' אבא מארי בעל העטור פי' פרק התכלת להנשיא ר' ששת, וחבר הלכות שחיטה וטרפות, לעשות מצות אביו (הקדמת העטור).
10. ר' נסים בר' יעקב חבר ספר מעשיות לחתנו רונש (שער הספר הזה).
11. רד"ק פירש ספר דברי הימים לאחד מתלמידי אביו (הקדמת הפירוש הזה).
12. ר' יצחק בן סיד חבר לוחות התכונה למלאות מאויי המלך אלפונסו (יוחסין ח"ב ע' ע"א דפוס זאלקווא).
13. בעל החנוך חבר ספרו זה למען בנו שהגיע לחנוך, כנראה ממנו בהרבה מקומות.
14. ר' יצחק בן ישראל חבר ספר יסוד עולם, וספר שער השמים, וספר המלואים, להפיק זממי רבו הר"אש (יוחסין שם ע"ב).
15. ר' ירוחם חבר ספר אדם וחוה, למלאות שאלת חבריו (הקדמת הספר ההוא).
16. ר' מנחם בן זרת תלמיד רבי יהודה בן הר"אש חבר ספר צדה לדרך לכבוד דגן שמואל אברבנאל (יוחסין ע"א א').
17. רבי משה בוטרילו פירש ספר יצירה לגוצרי אחד (הקדמת הפי' הזה דפוס הראשון).
18. ר' משה בר' שם טוב למשפחתן חביב חבר ספר דרכי נועם לכבוד החכם הכולל רבי יוסף אשר בוטונטו (הקדמת הספר הזה), ופירש ספר בחינת עולם לתלמידו (הקדמת הפירוש ההוא).

19. רבי דוד דע פאמיס הרופא חבר ס' צמח דוד לכבוד האפיפיור סיקסטוס החמישי (הקדמת הס' שהוא).
20. ר' שלמה אלקביץ חבר ספר מנות הלוי לכבוד חותנו ושלחו אליו ביום הפורים (שנת ה'א רפ"ט) במקום מנות (הקדמת הספר הזה).
21. ר' עובדיה ספורנו חבר ספר אור עמים לכבוד מלך צרפת היינריך השני (הקדמת הספר הזה).
22. בעל ש"הק חבר כ"א ספריו לניניו ולנכדיו (ש"הק ג"ג ב' דפוס זאלקווא).
23. ר' דוד גאנו חבר ס' צמח דוד לכבוד אחיו ר' יהושע (הקדמת הספר הזה).
24. מהר"ם מלובלין חבר חדושים על הש"ס לבנו (הקדמת החדושים ההם דפוס הראשון).
25. רבי מנשה בן ישראל חבר ספר נשמת חיים לכבוד הקיסר פֶּערדינאנד השלישי, וכתב לו בראש הספר אגרת בלשון רומית (הקדמת הספר שהוא). וספר מקודה ישראל לכבוד שרי הפארלאמענט העליון, ושרי הנציב אליזר קראמוועל אשר בענגלאנד (מאסף תקמ"ח בתולדותיו, ואולי צ"ל שם תשועת ישראל במקום מקודה ישראל, ואין פה המקום להאריך בזה).
26. ר' משה חיים לוצאטו חבר ספר לשון למודים לכבוד רבו ר' ישעי' באסאן, וכתב לו אגרת בראשו (הקדמת הספר שהוא). וספר לישרים תהלה, וספר מגדל עז לכבוד חתנים וכלות ידועים (הקדמות הספרים ההם).
27. ר' מרדכי גומפיל (בעל ספר התורה והחכמה ופירוש על י"ג עקרים להרמב"ם) חבר ספר תוכחת מגולה (פי' על קהלת) לכבוד מלך שווייץ (הקדמת הס' שהוא).

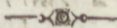
עתה שוב אשוב אל רשימת ספרי ר' זרחיה.
 ה. צָבָא כולל יוג' מדות שהתלמוד נדרש בהן (67), ומובא

בחדושי נכדו הראיה על כתובות (68).
 ז. פירושו על מסכת קנים (69).

ז. פתחי נדה (70), כולל לדעת הלכות פסוקות בעניני
 נדה (71).

ח. תשובות (72).

ט. שלשה עשר שירים כלשון עברית, ושיר אחד בלשון
 ארמית, כלם יפים וצחיקים עד מאד. והנה חשבת
 לזכון להציג פה כל השירים האלה עם שיר אחד
 ארמי מאת אביו מנוקדים ומוגהים ומבוארים היטב,
 וברשימת משקליהם, ותוכן עניניהם, לפני כל שיר
 ושיר, והשירים הארמים עם באור מלותיהם הקשות,
 ועם תרגום עברי, ואקוה כי לא למותר תהיה עבודתי
 זו בעיני כל אהבי שיר ודורשי קורותיו, וכי ימצאו
 בה תועלות רבות.

השירים האלה יפרדו לשני ראשים, א' שירים לספריו, כולל יין שירים,
 ע' בלשון עברית, וז' בלשון ארמית. ב' שירים לדברים אחרים,
 כולל ד' שירים בלשון עברית.

שירים לספריו.

א

לחלק אחד מספר סלע המחלוקת

ע"מ יחד וכו' תנועות יחד וכו' ת.

ענף א' מדת יהודיה ב'
 הרימותיו תרומיה
 בסלע מחלוקת גתיה
 לאברהם ד' ולזרחיה
 כאילה וכצביה
 בכפלים לתושיה ז'
 לאח אותו יברך יח
 שלחתיו הוא יברכיה.

(סוף השנתו על ספר בעל הנפש להראב"ד)

ב

לספר מאור

ע"מ י"ו תנועות

זרח יח' ולזרחיה, שמש צדקתך מגיה אפל ה'
 יאיר ו כאור ספר מאור לבקוע עגן וערפל

א' חלק אחד, ובני ענק, והוא עמות. ב' תורת אשה יהודית
 כימי גדת דומה. ג' הוא הראב"ד. ד' שלח לו חלק אחד מספר
 סלע מחלוקת עם עוד עניני תורה וחשייה אשר היו רבים ממנו.
 ה' אגף יח' יורח נח לזרחיה שמש בלקתך אשר יגיה אפל.
 ו' בני ועור.

מֶלֶכְ הוֹתֵל עֵקֶשׁ וְנִפְתָּל רוּעָה רוּחַ שֶׁקֶר תִּפְּל
 חֲכָמוֹת בְּנִתָּה בֵּיתָה חֲצֵבָה עֲמוּדֶיהָ בְּמָרוֹם עֵפֶל
 וַתַּעַשׂ מַעֲקָה גָּגָה פֶּן יִפֹּל מִמֶּנּוּ הַנֶּפֶל
 אֲךְ אֹנֶלֶת בְּנִתָּה חֲזִיץ טָחוּ גֹאֵל טִיחַ תִּפְּל
 יֹאמֵר זֶה מִגְדֵּל עֵז גְּבֻנָה אִז וַיְהִי בִימֵי אֲמֹרֶפֶל
 הִנְנִי חֲכָם מִדְּנִיָּאל פֶּלֶא יוֹעֵץ בְּאַחִיתוֹפֶל
 שָׁמְעוּ מִפִּי (א) דְּבָרֵי מֹשֶׁה מֹזֵל סוּף בֵּין פְּאָרֶן בֵּין תִּפְּל
 הַשְּׁפִירוֹהוּ עֹנִים מִבּוֹם מָלֵא מִסֶּךְ אִז מִסְּפֶל
 לְבָלוֹם עֲדִיו הִבִּיא לְחַיֵּי רֶסֶן מְרִיו אֵל הַזֶּךְ בְּפֶל
 לֹא יָדַע לֹא רָאָה שְׁמֵשׁ בֵּין טוֹב מִמֶּנּוּ הַנֶּפֶל
 גִּתָּן הַשְּׁכָל (ב) בְּמָרוֹמִים רַבִּים וְעֲשִׂירִים בְּשֶׁפֶל.

(הקדמת מאור)

ג להג"ל

ע"מ יתד וכו' יתד וכו' יתד ות' גדלת וכן בסוגר

קָחָה סֶפֶר בְּמֹז צִהַר תְּקִימוֹ וְכִנָּר אֵל גְּתִיבְתָךְ תְּשִׁימוֹ
 לִיצְהָרֵי זְרָחִיָּה בְּמִגְדֵּל יְרַחֵי חִפְרוֹ וְלִגְסֵי הָרִימוֹ
 לְזֹאת מְאוֹר שְׁמוֹ קָרָא לְאוֹת בֵּי עֵבוֹר הַזְּבִיר שְׁמוֹ וְשֵׁם
 מְקוֹמוֹ (ג) . (סז)

(א) תלמידי אשר שמעו מפי באורי דברי משה אשר דבר במול סוף
 בין פארן בין תפל, ר"ל באורי התורה, התוכחו עם הגואל הנזכר אשר
 שחק ולעג לדעתי לספר מאור. וישקוהו סף רעל, נוכחיהם ונשאלותיהם,
 ויראוהו כי לא ידע ולא ראה מעולם שמש הבינה, וכי טוב ממנו
 הנפל, ויאלם ולא פתח עוד את פיו לדבר גבוהה ולהוליא עתק על
 ספרי החכמים. (ב) השכל והחכמה נתנו במרומים, והעשירים אשר
 גואלו ישנו בשפל, והיא רומז לגואל הנזכר, ובניי הסכל בסמ"ך כאשר הוא
 בכתוב, ואינו מסכים עם תוכן השיר. (ג) עיין הערות (הערה 19).

ד
להגיל

ע"מ יחד ותנועה

עלה כנס על ראש הרי (א) גר מחלב היצהרי!
מאור זרה לזרחה בן יצחק הראש היצהרי. (סע)

ה

לפירוש על מס' קנים

ע"מ יחד ותנועה

למחסה ומסתור

לנפשי ונעתור (ב)

בקולי אחנן

נתיב האמת תהי (ג)

לכאר ולפתור

ולחקור ודחתור

להשיב לקנתור

ושואל בקן תר.

(סוף השגותיו על ספר בעל הנפש להראז"ד)

להגיל

ע"מ יחד ותנועה

מרוזם ועליון!

ושוכן בציון!

(א) אולי ירמוז במלה ההיא בר"ת על הרב ר' יצחק אלפסי.
(ב) עש"ה לאלהים זעקו במלחמה ונעתר להם (ד"ה א' ה' כ').
(ג) לאלהים אחנן בקולי לתת לי דעת ומומה לתור נתיב האמת.

בְּפִי דָל וְאֶבְיוֹן
 נְאֻם שִׁים, וְהִגִּינוּ
 בְּמִשְׁנֵה בְנֵי יוֹן
 סְמוּד לֵב וְרַעְיוֹן
 וַיִּמְיוֹן לְמוֹדָה
 בְּקוֹצֵר וְרַפְּיוֹן.

(סז)

לספר פתחי נדה

עִימ יתד וְדִלִּים יִלְיָקִים
 לְהִכִּין דְּבַר כֶּן
 סְמוּד חֲכַמַת מִסְכָּן
 אֲשֶׁר שָׁחַק תִּכְּבֵן
 בְּזֹרֶת וּבְמִדָּה
 וּלְכַפּוֹת אוֹ לְשִׁחּוֹק
 לְכָלֶם (א) גִּתָּן חוֹק
 וְלִחְכוֹק אוֹ לְרַחוֹק
 לְאִישׁ גּוֹרֵל יָדָה
 זְמַנִּים שֶׁת לְשִׁמּוֹר
 מְרוֹקֵי שֶׁמֶן מוֹר
 וּמוֹעֵד שֵׁם לְאִמֵּר
 קָחָה לִי הַמִּלְדָּה

(א) במיני כמור לכל עת. רש"י מביא שם מילתא דקראו סתמא דהיבא (ב)
 המלה סתמא דהיבא מביא שם דהיבא דהיבא דהיבא דהיבא דהיבא (ג)

וְהִזְהַר אֶל אִשֶּׁת
נְעוּרִים מִנִּשְׁת׃
וְתוֹפֵשׁ תִּקְשֶׁת (א)
בְּלִי יוֹרֵה צִדָּה

בְּשִׁכְבָּהּ בַּבֶּשֶׁת
וְהִיא מִתְקַדֶּשֶׁת
וְאֵל תִּפְרוֹשׁ רִשֶׁת
לְרִגְלֶיהָ חֲמֻדָּה

הַפּוֹנָה לְבּוֹנָה (ב)
בְּשׁוֹשְׁבֵי סוּגָה

(א) הוא אליל האהבה והשוק (Amor), המתואר בשיטה־הֶוֹקִיעַ כתבנית רבה קשת ובעל חלים, וממנה באילת אהבים (י"ט ז'): הילד קטן השיאני ויוכל, נער ורך וחלים בלדו וכו' דרך קשתו כאויב לבלעני חנם, וישטמוני בני אשפתו, יסובו עלי רביו, ויתקעם בלבי וכו' קס בנשק, חלים בלדו שם ויפרפרני, עכ"ל. ומעין זה במנחה בלולה (פסוק וישטמוהו בעלי חלים): בעלי חלים, הם עיני אשת אדניו אשר השילו בו קוי נלווי הבתם, וכן הרגילו כל המשוררים לדמות העינים לחלים עכ"ל. ועיין לשון למודים (פ"א ופ"ב דפוס לבוב). והכונה היא אפוא: השמר לך סן יכבוש אותך אליל הנזכר בחליו השנונים, וישאלך לגשת אל אשת נעורידך בשכבה בבשת גדתה ובהתקדשה מטומאתה. ועפ"ז ר"ל בי בוכת מאמר: גירא בעיניה דשטן (קדושין פ"א א') היא לאמר במשל ומלולה: אשיב עמל השטן (הוא אליל הנ"ל) בראשו, ואוריד חמסי על קדקדו, וחליו אשר הכין לי ללכדני כנ"ל, אורה בו ואדבא בהם כחלל נפשו. וכן מ"ש בהשגותיו על ספר בעל הנפש להראב"ד (שער הפרישה סי' ה'): כי המלך הזקן מושל רע וכו' והוא חין לו עינים עכ"ל, הוא דומה לאליל הנ"ל, כי השיטה־הֶוֹקִיעַ תתארהו גם כתבנית ילד עור, וממנה באילת אהבים (שם): הילד קטן וכו' הדפני בלא ראות, כי בשגעון ובעורון ינהג וכו' ילד שתום עינים עכ"ל, ועיין הערות (הערה 10), ומכל זה הרוחנו לדעת כי גם גדולי תופשי החורה השתמשו בשיטה־הֶוֹקִיעַ, ועיין עוד הערה הסמוכה אח"ז. (ב) היא אלילת היופי (Venus) המתוארת בשיטה־הֶוֹקִיעַ כתבנית מעלפת שושנים.

תָּנָה (א) מִתְעַנּוּגָה
בְּשִׁדוּרָה וּבְשִׁדָּה

וּלְכַת בְּמַחֲוּגָה
סְכִיבוֹת הָעֵרוּגָה
בְּזוּדוֹן וּמְשׁוּגָה
בְּגַעַת בְּצִרְדָּה *

בְּצִאתָךְ לְדֶרֶךְ (ג)
לְבַל תָּבִיא מֶרֶךְ
בְּלִבָּהּ. קַח בְּרֶךְ
וְשָׁלוֹם בְּפִקְדָה

שָׁכַח בְּדַר וְדָם
בְּקָר וְלֹא בְּחֶחֱסִי
וְדַע כִּי כָּל אָדָם
לְבָבוֹת לֹא תָרָה

וְלִנְוָה הַשָּׁלוֹם
בְּיָרוֹק יֵשׁ פְּדִיּוֹם (ה)

(א) שב אל הסוגה, ור"ל תן פוגת. לתאזה. אשר תעיר ותעורר כך האלילה הנ"ל, ולכך אל ישט אל דבריה להתענג בשדות ובשדה (כנוי לנשים, עיין קהלת (ב' ח') ובפירושים) בימי נדחן. (ב) כל ההולך סביבות אשה דוח ומתקרב אליה הוא כנוגע בה באמצע לרדה (כנוי לביאה), והוא על דרך מליצת חז"ל: סחור סחור לכרמא לא תקרב. (ג) בינמות (ס"ב ב') חייב אדם לסקוד את חסתי בשעה שהוא יולא לדרך שאמר וידעת כי שלום אהלך וגו' עכ"ל. ועיי"ש ברש"י ובתוס' ובהשגותיו על ס' בעל הנפש להראב"ד (שער תקון הוסתות ס"י א'). (ד) למען לא תחמסם ויקרה אותך מקרה בלתי טהור. (ה) בנדה י"ט א'): הירוק עקביא בן מהללאל מעמא, וחכמים מעהרין עכ"ל, ויחיד ורבים הלכה כרבים.

וְבוֹ הָיָה פִּיד יוֹם. כְּחֹסֶה
 חֲכָם לִבְנֵי תְּנֻדָּה (א)

וְשָׁחֹר בָּא לְקָרֵב (ב)
 כְּאֲרִיָּה מִמְּאָרֵב
 וְהַבֵּית חָרֵב חֲסֵס אֶסֶף
 וְהַנְּזֻחַ נִצְדָּה

בְּעֹנֵת הַנֹּסֶת
 לְכֹל מִתְבוֹסֶסֶת
 עָלַי כִּרְאוֹ כֶּסֶת אֶפְרַיִם
 תְּנָה חָרֵב חֲדָה

וּמִבְּאֵר בְּדָמִים
 יִרְאֵה הוֹלֵךְ תָּמִים!
 וְחַפֵּשׂ בְּכַתְּמִים
 עָלַי כָּל פִּי מְדָה (ג)

וּבְכַעֲזֵן תְּחַרְדֵּל (ד)
 כְּבוֹד הַבַּיִת יִדָּל
 וְהַפֶּל תְּמַגְדֵּל
 וְתַתֵּר הָאֲגוּדָה

וְאֵל תֵּשֵׁב גְּבֻדָּה
 וְלִבְנוֹת אֵל תְּחַדֵּל

(א) הוא עקביא בן מהללאל הנ"ל, ככתוב בעדויות (פ"ה משנה ו') עיי"ש דעת ר' יהודה. (ב) רומז למ"ש בנדה (י"ט א') כי דם שחור הוא טמא, ויאמר ע"ד משל ומליצה, כי הבושי ההוא יבא בפני כלמות באיש מלחמה וינתק ממכרת איש ואשתו. (ג) לשון סיכוי על פי מדותיו (מהלים קל"ג ב'). (ד) בנרכות (ל"א א'): בנות ישראל החמירו על עצמן שאפילו רואות טפת דם בקרדל יושבות עליהן נקיים, וישב

בְּכֶתֶם. עַד יִגְדַּל
בְּגֶרֶם וּבְקֶדָה (א)

וּכְתֹם לֹא יִנְיָא
בְּתוֹלַעַת שְׁנֵי (ב)
אָבֵל בְּכִסּוֹת עֵנִי
לְבָנָה וּבְרָדָה

לְמוֹל חֵי אִו חֶרֶם (ג)
חֶרֶם אֶת הָעֶרֶשׁ
וּרְפֵא חֶרֶם
וְלֹא תִירָא חֲלָדָה (ד)

לְשַׁחַת אֵל תֹּאמֶר
בְּאִישׁ יָבֵם תִּמְרֵה (ה)
וְתִפְרַח בְּתִמְרֵה
וְאֵל תִּרְפֵּב פְּרֻדָּה (ו)

מִנְע תִּאָּוֶה תְּשׁוּד
וְבַה דַּעַת תִּנּוּד
וְהִיא גִפְשׁ תְּצוּד
יִקְרָה וּבְכֶדָה

(א) הוא כגרים ועוד הנוכר נגדה (ספ"מ). (ב) נגדה (ס"א נ'): נגד כבוע מטמא משום כחם, ר' נתן בר' יוסף אומר אינו מטמא משום כחם, שלא תקנו כגדי כבועין לאשה אלא להקל על כחמיהן עכ"ל, ופסק כרבי נתן בר' יוסף, וכ"ה במשנה תורה לרמב"ם (הלכות אסורי ביאה פ"ט הלכה ז') ובטור ובש"ע (י"ד סי' ק"כ סעיף י'). (ג) שם (י"ז א'): ד' דברים הקב"ה שונאן וכו' והמשמש מטתו כפני כל מי וכו' אסור לו לאדם שימשמש מטתו ביום. (ד) כל ימי חלדך. (ה) אונן אשר שחת ארצה (בראשית ל"ח ט'). (ו) נגדה (י"ד א'): רוכבי גמלים כלן נשעים, עי"ש ברש"י.

וְחֶסֶד וְתַמִּימוֹת

יִנְהַגְדֶּךָ עַל-מוֹת

וְהַעֲוֹבֵר יָמוֹת

בְּטָמְאֵת הַנֶּדֶה

וְעֹבֵד אֵל זָכָר

בְּכָל מַכְאוֹב גַּעֲפֹר

וְאוֹי לוֹ כִּי גַמְכֹר

וְהַפְדָּה לֹא גַפְדָּה

בְּשׁוֹבוֹ אֶל בּוֹרְאוֹ

סְלִיחָה הַמְצִיאֵהוּ

בְּשׁוֹבוֹ מִחַטָּאוֹ

וְאוֹתוֹ הַתּוֹדָה

בְּזֹאת אִמְרֵי שֹׁפֵר

חֲקוּקִים עַל סֵפֶר

כְּאֲשֶׁבֶל הַכֹּפֶר

וְקָנָה עִם קָדָה

עֲדֵי מִצַּע יִקְצֹר

וְהַצַּעַד יִצַּר

לִיצַר בֶּן יִפְצֹר

בְּפִתְחֵי הַנֶּדֶה .

ח

לספר פתחי נדה ופירוש על מסכת קנים

ע"מ יתד ותנועה יתד וב"ת

תְּעוּדָה לְכָל גֶּפֶן בְּהוֹצִיא פְּרֻחֶיהָ
וְתוֹרָה בְּהַבְשִׁילָה לְגֵרֶשׁ יְרֻחֶיהָ
מִגְדִּים חֲדָשִׁים וְגַם יִשְׁנִים שְׁלֻחֶיהָ
בְּגוֹפֵי הַלְכוֹת (ח) נִצְפְּנוּ עַל פְּתַחֶיהָ.

(סז)

ט

להנ"ל

בעל ד' טורים, הא', ע"מ יתד וב"ת ויתד, הב', ע"מ בית ויתד ות',
והג', ע"מ יתד וב"ת, והד', ע"מ יתד וב"ת ויתד ות'.

לְדַת דְּוָה קָחָהּ, הָגוֹת תְּבוּנוֹת, דְּוָה לִבָּב, בְּחִץ אוֹיֵב מְפֻלָּח.
וְחַק קָנִים שָׁמַע, מִפִּי אֲשֶׁר צָר, כְּעוֹף גּוֹרֵד, גְּתָנוּ, קֵן מְשֻׁלָּח.

(סז)

(ח) רומז למ"ט באבות (ספ"ג): קניין ופתחי נדה הן הן גופי הלכות.

לספר פלני אלמני

ע"מ יתד וד' תנועות

תרגום עברי

שיר ארמי

שִׁי אוֹבִיל
תּוֹדָה אֲשַׁלְמָה
לְאֲשֵׁר לוֹ
עוֹ וְתַפְאֶרֶת
קוֹלִי שָׁמַע
חֵיל אֲזַרְגִּי
לְהַגִּזוֹת בְּתוֹרָתוֹ
וְאוֹתָהּ הִכִּינִי

אֲשַׁדֵּר תְּקַרְבָּתָא (א)
אֲסַדֵּר אוֹדִיתָא (ג)
לְמֵן דִּי תִשְׁבַּחְתָּא
לְדִילָהּ וּגְבוּרָתָא
דְּשָׁמַע ית קְלִי
לְאֵלוּמֵי חֵילִי
בְּאוֹרֵייהָ (ד) וַיִּהְיֶה לִּי
בְּגוֹה אוֹבְנָתָא (ה)

(א) מקרה זר מאד קרה את השיר הזה, כי באו בו שני שירים שונים ממצברים שונים, אך שוים במשקל ובחרון, ונדבקו יחדו והיו לשיר אחד, הא' מן אשדר עד גבר אולפן, מאיש זקן ושבע ימים, המודה לאלהיו על אורך ימיו, ככתוב בו: ואוריך ית חייך וכו', והב' מן גבר אולפן עד הסוף, מאיש רך ולעיר בן י"ט שנה, ככתוב בו: דאית מן עלומי וכו' ולא תימר וכו' ואכתי דעדק וכו' ולא תתלי וכו'. הראשון איננו לח ומדוקדק כמו השני, כאשר יורו מלות: תקרובתא, אודיתא, אובנתא, ומליכת: ואוריך וכו'. וקרוב כי גם אשר חתום בראשי בתיו, וכי לא חשב המסבר על קדימת אותיות דל"ת וי"ו לאותיות שייך ר"ש בעבור שהן אך שמוטיות. ונפלא בעיני איככה לא הרגיש עוד איש בכל זה? ובמקום אחר אראה כי גם את ס' החסידים קרה מקרה כזה.

(ב) איננו מדוקדק, כי לפי דרך לשון ארמית לא תבא המלה ההיא כי אם במנחה שאינה לשם יתעלה, אבל במנחה שהיא לשם יתעלה יבא תמיד קורבנא, דרוש וחקור ותמלא האמת. (ג) היא אך לשון חלמודית, ובלשון ארמית נהגה חודחא או אודאה או הודאה.

(ד) לשון אורייתא. (ה) היא אך לשון חלמודית, ובלשון ארמית נהגה ביונה או ביונתא או בינתא.

וְאָרְוֵי יַת צַחֲיִין
בְּמַבְוְעֵי מִיָּין
וְאֹרֶךְ יַת חַיִּין
בְּחַיּוֹת אֲרִיכָתָא (א)

צָמְאֵי שָׁבֵר
בְּמַעֲיָנוֹ מַיִם
אֶף הַשְּׂבִיעֵנִי
אֲרֶךְ יָמַי .

גָּבֵר אוֹלְפָן! תָּבֵעַ
לְמַדֵּעַ יַת מַבְעַ (ב)
אֱלֹהָא דִּי בְּאַצְבָּע
כְּתַב עַל גְּבַרְשָׁתָא (א)

אִישׁ לֶקַח!
דִּרְשׁ חֲרוֹת
בְּאַצְבָּע אֱלֹהִים
עָרִי סְפִיר

בְּזִקְוֵי גוֹרָא
עָלֵי סִינֵי טוֹרָא
וּמִשָּׁה סְרַסוֹרָא
בְּלוּחֵי תַפְקִידָתָא

(וּבְבִין לְפִידִים
בְּחַר סִינֵי
נִתַּן לְמִשָּׁה
צִיר גְּאָמֶן)

אֲרוּ (ד) לֶךְ חֲבוּרָא
סְדִיר הַיָּד פְּתוּרָא
כָּכַל טוֹב עֲבוּרָא (ה)
בְּסוּלְתָא וּבְפִתָא

הֵא לֶךְ
סְפִיר יִקְרֵ!
בּוֹ שְׁלַחַן
בְּכָל טוֹב

מִשָּׁח זֵיתָא וַחֲמֵר
וּבְשָׂרָא לָא אֲכַמֵּר (ו)

לֶחֶם הַמְּדוּת
שֶׁמֶן זֵית

(א) המליכה הזאת היא סרת טעם, כאשר ישפוט כל מי אשר נתן לו הי' און לבחן מלין. (ב) חכמת אלהים אשר היא כנאל נובע. וחרגום לבב חכמה (תהלים ל"י"ב) דלביה מבט חוכמתא. (ג) חרגום את ירושלים בנרות (לפניה א' י"ב) ית ירושלם כמא דבלשון נכרשתא, ופה הוא כנוי לספיר המאיר כנר, אשר ממנו היו הלחות לפי דעת חז"ל. (ד) לשון וארו ארבע רוחי (דניאל ז' ב'), וענינו: כמו הנה. (ה) דגן. (ו) לשון במכמר בשרא (ספסאס ג"ח א') ופירש"י שמום הבשר, וכן פי' בברכות (מ' ע"ב ד"ה כמרא) ובתורה (בראשית מ"ג ל'), וענינו פה ובשר אשר לא נתקמם ולא נבאש, אך הוא טוב למאכל.

בְּכֹל מַיְמֵר מְטַמֵּהוּ (א)
 דְּמִיתָמֵר בְּשִׁמְעָתָא (א)

שָׂרְגָא וְגַהוֹרָא
 בְּהוֹן, וְשִׁפְרָפְרָא
 וְתוֹתְבָא (ב) דִּיקְרָא
 לְעָרְטִיל מְלַבְשָׁתָא

וְצִית לָךְ בְּתַנְמִי
 וּבְרוּר תַרְגּוּמִי
 וּמַגְרָגוּשׁ (א) גְרָמִי

לְוֹת שְׁמִינֵן תָּא

דְּאִית מִן עֵלּוּמִי
 לְסַב מְלִיף טַעְמִי
 וְאִית (ד) מְפִישׁ יוּמִי
 בְּדַעְתָּא לָא צְלָתָא

וְלָא תִימֵר וְעִירִין
 שְׁנוּתִי, וּבְצִירִין
 בְּגִין דִּי מִן עֵסְרִין
 בְּצִירָא לִיה שְׁתָּא

(א) שְׁעוּרוֹ מַעֲדָנִים וּמַטְעָמִים לְפִנּוּיִם בְּכֹל מַאֲמֵר הַגֹּאֲמֵר בְּסַפְרֵי הַלְכָה.
 (ב) שְׂמֵלָה, תַרְגּוּם שְׂמֵלְתוֹ לְעַרְוֹ (שְׂמוֹת כ"ב כ"ו) תּוֹתְבִיהַ לְמַשְׁכִּיהַ.
 וְהַמְלָה הַיְהִיָּה גַשְׁמֵה מַסְפֵּר מַתּוּרְמֵן. (ג) מְגוּשׁ עֲלָמוֹת, תַרְגּוּם וְגוּשׁ
 עֵסֶר (אִיּוֹב ז' ה') וְגוּרְגַשְׁתָּא דְאַרְעָא, וְשְׁעוּר הַמַּאֲמֵר הוּא: עוֹזֵב גּוּשׁ
 עֲלָמוֹת (כְּנוּי לְדַבְרִים לְנַמִּים וְשִׁדְפִים אֲשֶׁר אֵין בָּהֶם לְחִלּוּתִית שֶׁל טַעַם
 וְדַעַת) וְכֹא הִנֵּה לְאֲכֹל יִבְשַׁר שְׁמִין וְטוֹב (כְּנוּי לְדַבְרִים מְלֵאִים טוֹב טַעַם
 וְדַעַת) וְהוּא לְקוֹת מְמַלִּילַת רַב אֲדָא בַר אֲבָא: אֲדַמְגַרְמִיתוּ גְרָמִי בִּיאֲבִי
 תוֹ אֲכֹלוּ בְשַׂרָּא שְׁמִינָא בִּי רַבָּא (בְּנָא בְּתַרָּא כִּיב ע"א) עֵי"שׁ בְּרַשִׁי.
 (ד) בְּנִי בְּתוֹב וְאִישׁ בְּטַעוֹת.

סִיחָהּ מִיַּד בְּאֵל מִיחִישׁ

קִינָה לְצוּם הַחֲמוּשִׁי

חֲמִישׁ בְּלַיְטָה יָחַד הַיָּמִים ח' תְּנוּבוֹת אֵינֶנּוּ הַחֲמִישׁ יָמֵי אֵל

סִיחָהּ מִיַּד בְּאֵל מִיחִישׁ וְכָל הַיּוֹם אֲרֻבָּה אֵלֶּי מִחֻז הַיָּמִים

שְׁמוֹ קָרִית מְשׁוּשֵׁי חֶרֶב

וְאֵין דָּן דִּינִי וְרִיבֵי יָרִיב

וְהִנְנִי יוֹנָה שְׁחֹרָה כְּעֹרֵב

יַעַן בֵּיתִי אֲשֶׁר הוּא חֶרֶב

רֵאשֵׁי מַיִם לִכְבוֹת וְלִסְפוֹד

לְמִקְדָּשׁ מוֹרֵשׁ קָאֵת וְקִפּוֹד

וּמִי לֹא לֵב יִבְכֶּה וְיִסְפוֹד (א)

כִּרְאוֹת תְּרַפִּים תַּחַת אִפּוֹד

וְנִגַּע גִּרְאָה בְּשֵׁתִי וְעָרֵב (ב)

בְּבֵית הָאָרוֹן וְלוֹחֹת חוֹרֵב (ג)

חֲטָאֵי בְקָדֶשׁ בְּכַנּוֹ וְדַמְעָה

לְקוֹל מוֹצִיאֵי דָבָר רָעָה

מִנְּוָה קָדֵשׁ אוֹתִי הִתְעָה

וְשֵׁם לִי בְכִיָּה קְבוּעָה (ד)

וְכַת יְהוּדָה אֵינֶתָּה (ה) יָרֵב

כִּי יִגְטוּ צַלְלֵי עָרֵב

(א) יִסְפוֹד (ב) יָרֵב (ג) חוֹרֵב (ד) קְבוּעָה (ה) אֵינֶתָּה

יָרֵדוּ פְּלָאִים בְּנֵי הָעֲלוּיוֹן

וַיִּתְמַכְרוּ מֵאֵין פְּדוּיוֹן

(א) בְּנֵי כְּתוּב בְּשֵׁנוֹס: וּמִי לֵי לִסְפוֹד לִכְנֵי וְלִסְפוֹד. (ב) עַל פְּנֵי כָּל לִאֲרָכוֹ וְלִרְחֻבוֹ. (ג) עַשׂ"ה וִירֵב בְּכַת יְהוּדָה תַּלְמִיָּה וְאִנְיָה (אִינְיָה בִּי ה').

בַּצֵּאת הַהֶדְר מִן בֵּית צִיּוֹן מִן קִוְיָהּ

וּכְבוֹד גָּלָה מֵאֶפְרָיִם וְעָזְרָא וְזֶרֶךְ יִזְרָעֵל

בְּהַתְעוֹלָל כָּל אֲמִסְסוּף וְעֶרְב

בְּמִשְׁכַּן יְיָ וְכָל תְּקַרְב

הָלְכוּ יָמֵי בִיגוֹן וְכָלוּ

כִּי לֹא אָצָא וְאֲנִי כָלוֹא

וְאוֹיְבֵי שְׁלוֹ [בין 6] הִסְתוֹלְלוּ

בָּנִים גָּלוּ וַיִּתְנַצְּלוּ

עֲדִים, וְהוֹבֵל תְּשׁוּרָה לְקֶרֶב

אֶל 3 אֲשׁוּר לְמֶלֶךְ יָרֵב

לִי וְלַטּוֹבִיג 4 יֹנָה! חֲבִי

כִּי עוֹד בְּקֶדֶם אֲקִים סוֹכִי

וְשֵׁם אֶעְרוֹךְ גַּר גְּדוּד מְלִכִי

אֶת תְּתַגְבְּרִי וְעַז תְּבִי 5

וְאֶגְעַר תִּיהָ בָּאָה בְּאוֹרֵב

לִיפֶת מַרְאָה וְקוֹלָה עֶרְב 6

(סדר תפלות לספרדים ויניציאה מקס"ג)

1) (ה' ברכה י' ט"ז) כללל וייט (ע' זר' : ברכה זרם י"ג) (ה')

2) (ה' ברכה י' ט"ז) כללל וייט (ע' זר' : ברכה זרם י"ג) (ה')

לעמת לבו

ע"מ י"ו תנועות

3) (ה' ברכה י' ט"ז) כללל וייט (ע' זר' : ברכה זרם י"ג) (ה')

4) (ה' ברכה י' ט"ז) כללל וייט (ע' זר' : ברכה זרם י"ג) (ה')

א) כל"ל בעבור המשקל. ב) כל"ל בעבור המשקל ובעבור ההמשך.

ג) בניי כחוב בשבוס : ולשוני. ד) בניי כחוב בשבוס : את חלכני ולא

תחכני. ה) כל"ל בעבור המשקל.

השומר מהתרוגז גם מהעלות שאנגד
לפני שרים שרי קדש וערוך (ב) נגדם משמנה
שוכני מגדל ירחונה (ג) ארבע חיות אופניו
ערכם רכב האל רבותים אלפי שנאניה (ד)
בקש רצון כיום ופני האל חל נא ויחנה
יאל לשוב את שיבתך עוד והשיבה על כנה
שבת עמם בימי עולם ובעינם יתן חנה
מתירושה (ה) ודגנה לא ירעיבה ויענה
לבני עירך ושכניך תשרק תחרק את שנה
בהם תמשול ובילדי (ו) יום גם תסתולל בזמנה
הם הם דלי התורה, עכה מפתניהם קטנה
רועה תוך גן בשם! הסר מבין חוחים שושניה
חוחי מדבר עם קוץ דרדר אל לא גדר גם גנה
תמר לפי! אתה! (ז) הרים מעץ גער סנסניה
האומרים חדש ייגד בראות חדש קנהנה
הן צעיר לימים אתה לחכמות וקן (ח) הגנה
עוד (ט) תגביה בנשר בין כוכבים תשים קנה.

(סוף השגותיו על ספר בעל הנפש להראב"ה)

(א) בניי כתוב בשנוש: ירו. (ב) עיין למעלה (שיר ג' בראש א').
(ג) ערך שרי קדש אשר במגדל ירחי הוא כערך ארבע חיות קדש ורבותים
אלפי שאן, והוא מהפלגת השיר. (ד) בניי כתוב פה בשנוש השטה
המתחלת בהם תמשול, בינה וראה האמת. (ה) בניי כתוב בשנוש עם
ילדי. (ו) בניי כתוב בשנוש: או תמר לבין את. (ז) לשון והרים העטרה
(יחזקאל כ"א כ"ו) ועינו הסרה. והמרוז הזה הוא קשה הכנה מאל.
(ח) בניי כתוב בשנוש: גער לימים לחכמות הנה הנך. (ט) בניי פתוח
בלשון הסוסק (עונדיה ז') בלי טעם והכנה.

קטבתה זעזעה קתבה זעזעה זעזעה (א)
קטבתה זעזעה קתבה זעזעה זעזעה (ב)
קטבתה זעזעה קתבה זעזעה זעזעה (ג)

ד

לעמת נפשו

ע"מ ב' תנועות ויתל

מה תהמי גפשי? ומה תשתוחחי עלי ברוב בכה ודמעה
על לחי?

למה כיוולדה תחילין ממצוקיך? ולמה זה כגשר תקרחי?
מבעלי חצים ונצוצים ולצים בעתוך וימררך מר תצרחי?

היה! (6) לאל תי יחלי, אל תיראי מכן אגוש ימות, ואל
תאנחי

מלהמי חרבות זמן מתהפכות סביב, ואל לשחוק ילדיו
תשמחי

הגך תצובה מכבוד עליון ומאור צח, עלי כל המאורים
תורחי

איכה למחשבי אדמה הארורה השפלה תרדי או תצנחי?
לשוב כיונה אל ארבה עופפי, עד לעלות אל בם מלוכה

תצלחי
מימי ישועה שאבי לך ממקור חיים, ואל מימיו ברגלך
תדלתי

התקדשי הטהרו מגאלי תכל, ופת בנה וינה תזנחי

עורי בחיק הכלי אדמה שוככה! עורי ליום אחרון ועין
תפקחי

שבט ושוט מוסר לגבך גפלו מידי זמן, הוסרי הוכחי
מוטות עלומים נתקי, לצאת לבית חפשית, ומוסרי גאונה

תתפתחי
שובי לצור היוצרך ברה, ותוכי והפרי לעם תלקחי

יום תצאי ממאסר גוֹך, ויום אהל בתוך מחנה אלהים תמתחי
 חקיו ומצותיו שלחני עשה, דבר דעי וראי להשיב שולחי
 לו שלמי פרי שפתוך ואת לבך לרצון לך לתודה תזבחי
 זכרי ותזכירי תהלותיו וחסדו לך, ואל את כל גמולו
 השפחי

המעלך מתחתית (א) עפר, ומציל מבכי עיגך, ורגלך מדחי
 באי חסי תחת כנף רחמי וחנותיו, ואל גא בנדיבים תבטחי
 עבדי כאמה אל אדניך, והשתחי להר קדשו, ולשמו שפחי
 דפקי עלי דלתי תעודתו, ומנעולם ביד דעת והשפל תפתיחי
 בפתיל גערת חטא געודך יהי לך בהריחו אש השובה
 תקדחי

לבך וידך עם לשונך יעשו שם טוב כשמן טוב, ובו תמשחי
 כי הזקונים (ב) משחו ראשך בטל אורות (ג), ראי כי מחרת
 תתגלחי (ד)

עד מה ועד מתי עניה סוערה! על הפעפים השנים תפסחי?
 אם תשבי תהמי בים (ה) סוער, ואם לשוב דעמדך תאמרי
 תפסחי?

חשקת בגרותך לסורך מעלי צרים, באמרם לך: עדי
 געבור שחי

ותכחרי יום שוב ותלוי לאח לונה לבית לוי ובו תספחי
 יום תשקי לו מנשיקת פה, ויום בחזות הדר פניו כשושן
 תפרחי

מפיו בדלחים ואקדח תלקטי, ממעשיו מר ואהלות תרקחי
 קוי לצור ישעך ומושיעך, וצפי מופתיו, ובגפלאותיו שוחחי

(א) כ"ל במקום מתחיות אשר בניי בעבור המשקל. (ב) יורה כי
 לזקניו וסד את השיר הזה. (ג) רומז אל השערות הלצנות והמאירות.
 (ד) מחר יקח אותך אלהים ועוד אינך. (ה) כ"ל במקום ביום אשר
 בניי, ויורה כי יש על שפת ים סוער בנחמו מפני לורריו.

יָשִׁים לְמֵאוֹם מִזְאֲמִיד, וְאֲשֶׁר סָחוּ עִפְרָד וְאַבְנִיךָ סָחִי (א)
 יִמְחָה דְמַעוֹת מֵעֵי לְחֶנֶד, כִּיּוֹם יִתֵּן בְּחִזְמוֹתֶם וּמְגִדְלֶם מִחֵי
 יִמְד פְּעוֹלֹתֶם אֵלַי חֵיקֶם, וּמִשְׁבֵּר יִלְיִלוּ, וְרָנָה תִפְצְחֵי
 יֹאמֶר לְרוּחַ מְרִצּוֹנִי גּוֹשְׁבָה בְּאֵי! וּבִהְרוּגֵי פְרִידָתְם (ב) פְּחֵי!
 עַד אֲחֻלֶּיךָ כְּחֵי בְּצוֹר גּוֹחֵי וּמִבְטִיחֵי, וְרוּחֵי בְּחֻזֹת אֲחֵי תְּחֵי.

(סוף ספר לנח)

לא אעזבה עוד את שירי ר' זרחיה עד אם גליתי דבר
 חדש בשיר האחרון אשר בראש הב', ולבי נכון בטוח כי
 כל שתם העין יוקירוהו. התבוננתי היטב אל השיר הזה
 ומצאתי בו ג' מחלקות שונות ברעיוניהן, ובכל זאת אחת
 באחת תגשנה ורוח לא יבא ביניהן. במחלקה הא' יעיר
 המשורר את נפשו לתקוה, בב' לתודה, ובג' לתשובה.
 רעיון התקוה קדח בדמיון המשורר כאש להט וכשלהבת
 יה, ויתחזק בו במאד מאד עד אשר חשב כי כבר נושע
 מצריו, ומספרו נהפך למחול לו, וידבר על נפשו להודות
 ליי חסדו ולזמר נפלאותיו עלי נבל באיש מצרה נחליץ.
 עוד הוא מדבר על נפשו לזכוח זכחי תודה לאלהיה על
 ישועתה מן המצר, עלה על לבו כי לא יסרהו שדי חנם
 אין פשע, ולא ענהו מלבו, כי אם חפץ להעירו מתרדמת
 חבלי חלד, ולהסיר מעליו יין תאות הגְּנוּיָה, ולהזכירו
 להכין לו צדה אל בית עולמו, ויחל לחפש דרכיו ולחקור
 מעלליו ולשוב עד יי אלהיו. כה הלך המשורר בעזו
 דמיונו מרעיון אל רעיון, מתקוה אל תודה, ומתודה אל

(א) ולמתי ישים את אשר סחו עפרך ואבניך. והוא לשון נופל על לשון.
 (ב) פרידת אחים נאהבים ונעימים היא עוה כמות וקסה כהרג ואבדן, ע"כ
 אמר לשון הרג.

תשובה. אחרי הודע אלי זה, ראיתי כי מחלקה במחלקה
 התערבו ורעיון ברעיון התבוללו, ונתתי את לבי לסדרם
 היטב ולהציג כל מחלקה וכל רעיון לבד, הא לך נוסחתה,
 שימה נא עינך עליה ועל הנוסחא הישנה, והגידה לעיני
 השמש למי היתרון מן רעותה.

(א"ר א"ר)

הערה לתקוה

מה תהמי נפשי? ומה תשתוחחי עלי ברוב ככה ודמעה
 על לחי?

למה כיולדה תחילין ממצוקיך? ולמה זה כנשר תקרחי?
 מבעלי חצים ונצוצים ולצים בעתוך וימררך מר תצרחי?
 חיה! לאל חי יחלי, אל תיראי מבן אנוש ימות, ואל תאנהי
 מלהטי חרבות זמן מתהפכות סביב, ואל לשחוק ילדיו
 תשמחי

עד מה ועד מתי עניה סוערה! על הסעפים השנים תפסחי?
 אסתשבי תהמי בים סוער, ואם לשוב לעמך תאמרי תפסחי?
 חשקת בגרותך לסורך מעלי צרים, באמרם לך: עדי
 נעבור שחי

ותבחרי יום שוב ותלוי לאח לוייה לבית לוי ובו תספחי
 יום תשקי לו מנשיקת פה, ויום בחזות הדר פניו כשושן
 תפרחי

מפיו בדלחים ואקדח תלקטי, ממעשיו מר ואהללות תרקחי
 באי חסי תחת כנף רחמיו וחנותיו, ואל נא בנדיבים תבטחי
 קוי לצור ישעך ומושיעך, וצפי מופתיו, ובנפלאותיו שוחחי
 ישים למאוס מואסיד, ואשר סחו עפרך ואבניך סחי
 ימחה דמעות מעלי להיך, ביום יתן בחומותם ומגדלם מחי
 ימד פעולתם אלי היקם, ומשבר ילילו, ורנה תפצחי

יאמר לרוח מרצונו נושבה, באיו ובהרוגי פרידתם פחיו!
עד אחליף כחי בצור גוחי ומבטיחי, ורוחי בחזות אחי תחי.

ב

הערה לתורה

לו שלמי פרי שפתיך ואת לבך לרצון לך לתודה תזכחי,
זכרי והזכירי תהלותיו וחסדו לך, ואל את כל גמוליו
תשכחי,

המעלך מתחתית עפר, ומציל מבכי עינך, ורגלך מדחי,
עבדי כאמה אל ארניך, והשתחוי להר קדשו ולשמו שבחי.

ג

הערה לתשובה

הנך חצובה מכבוד עליון ומאור צח, עלי כל המאורים
תזרחי

איכה למחשכי אדמה הארורה השפלה תרדי או תצנחי?
לשוב כיונה אל ארבה עופפי, עד לעלות אל כס מלוכה
תצלחי

מימי ישועה שאבי לך ממקור חיים, ואל מימיו ברגלך
תדלחי

התקדשי הטהרי מגאלי תבל, ופת בגה ויינה תזנחי
עורי בחיק הבלי אדמה שוככה! עורי ליום אחרון ועין
תפקחי

שבט ושוט מוסר לגבך גפלו מידי זמן, הוסרי הוכחי
מוטות עלומים נתקי, לצאת לבית חפשית ומוסרי גאווה
התפתחי

שובי לצור היוצרך ברה, והזכי והברי ליום תלקחי
יום תצאי ממאסר גוך, ויום אהל בתוך מחנה אלהים
תמתחי

חקיו ומצותיו שלחני עשה, דבר דעי וראי להשיב שולחי
 דפקי על דלתי תעודתו, ומנעולם ביד דעת והשכל תפתחי
 כפתיל נעורת חטא נעוריק יהי לך בהריחו אש תשובה
 תקדחי

לכך וידך עם לשונך יעשו שם טוב כשמן טוב, ובו תמשחי
 כי הזקונים משחו ראשך בטל אורות, ראי כי מחרת
 תתגלחי א).

א) אולי עוד מחרת מתגלחי ותעבורי מזה, יען כי כנר הלכינו
 שערות ראשך ויעידו כי קרבו ימיק למות ועת מליפתך הגיע. על כן
 הזכי והברי והכיני לידה ליום משוני אל אלהיך, והשאיני לך בתכל
 הלזו אם כשמן הטוב.

כלו שירי רי זרחיה הגודעים לנו.

וזה שיר אביו בלשון ארמית עם תרגום עברי.

ע"מ יתד וד"ת

בְּרוּךְ אֱלֹהֵי הַיְצוּרִים!

אֲדוֹן כָּל חַיִּי

לֹו תִפְאָרָה

אֲפֵּי לֹו כְבוֹד

רַב תַּם דְּרַבּוֹ

לְתַהֲלֵתוֹ אֵין קִין

דְּבָרוֹ וְרוּחַ פִּינוֹ

נִזְרָא מְלַחְבּוֹת אֵשׁ

סְתוּם מוֹדִיעַ

תַּעֲלֵמָה מוֹפִיעַ

לְפָנָיו תְּאִיר

חֲשִׁיכָה כְּאוֹרָה

גְּרַגְרַת הַטְּמוֹן בְּאֶרֶץ

מִמַּעַל לְגַג יָרִים

וְאִישׁ גָּבַהַ לֵב

לְעַפְרָא מוֹת יִשְׁפֹּת

בְּרוּךְ שְׁמוֹ מִמְקוֹמוֹ

(שְׁמָה רְאִי הָרוֹ)

בְּרִיךְ מְרִי בְרִי

וְרַבּוֹן כָּל חַיִּי

דִּלְה חַיִּי וְיֵאֵי א)

שְׂבַחָא וְיִקְרָא

דְּכִוְיָנָא אֲרַחֲיָה

וְלִית סוּף לְשְׂבַחֲיָה

וְשׁוֹמֵיָה אֲפֵּי רוּחֵיָה

דְּחִילָא מִן נִזְרָא

וְהוּא שְׂרָא קְטָרִין

וְגַלְהָ קְטָמִירִין

קְדָמוּהֵי גְהִירִין ב)

חֲשׁוּבָא וְגַהֲוֹרָא

דְּמַפְיֵשׁ ג) מִן גְּרַגְרַת

עֶפְרָאִין עֵיל אֵיגַר

וְרִים לְבִיָּה מַגַּר

וְשׁוּיָא עַד עֶפְרָא

בְּרִיךְ שְׁמִיָּה מֵאַתְרֵיהָ

וְדִי סוּין הַדְרֵיהָ

א) כמ"י כתוב בשבש: לאיי. ב) כמ"ל במקום סדירין אשר בניי, והוא עשה"ה ולילה כיום יאיר כחשיכה כאורה (תהלים קל"ט י"ב). ג) מרבה גרגר הזרע והטמון בחיק האדמה ומוציא ממנו עפאים רבים וגדולים אשר עד ממעל לגג יגיעו ואשר רם לכבו ימגר וישפיל עדי עפר הארץ. ד) ב

דְּקִיּוּמִין עַד סְטֵרִיָּה
 עוֹמְדִים מִמַּעַל לוֹ
 וְקֵטְרִין לִיה בְּתָרָא

דְּקַבֵּל יַת צְלוֹתִי
 אֲשֶׁר שָׁמַע תְּפִלָּתִי
 וְאַשְׁלֵם בְּעוֹתִי
 מְלֵא אֶת תְּחִנָּתִי
 בְּסִימָא בְּרַעוּתִי
 וַיִּתֵּן לִי כִלְבָבִי
 בְּסִימָא וּבְחִירָא (ח)

דְּלֵא אֵית לָה טִימִין (ט)
 אֵין עֲרוּךְ לוֹ
 בְּכָל רוּחֵי עֲלָמִין
 בְּכָל אַפְסֵי אָרֶץ
 וְדִי לְכָל חַיִּימִין
 גְּחֻמְד דְּחַכְמֵי לֵב
 רְגִיגָא מַעוֹתָרָא
 מִן עֶשֶׂר רַב

כְּבֵר עֶקֶר טוֹרִין (א)
 בְּמִילֵי שְׁפִירִין
 בְּחִיזוֹ קִנְבִירִין (ב)
 בֶּן מְפָרַק תְּרִים
 וּבְרוּחַ חֻכְמָה וּבִינְהוּ
 וּמְפִיק אֲמָרֵי חַן
 וּבּוֹרְלָא יְקִירָא
 בְּלֶשֶׁם וְשֵׁהֶם יְקָר

יְהֵא רַעוּ מִן קְדָמוּי
 יוֹאֵל אֱלוֹת
 דִּיזְרִיד יַת יוֹמוּי
 וַיְרַבֵּה יָמֵי
 טְפִי מִן טְפִי מוּי
 מְרַסִּיסי מֵיִם
 וּמִן בּוֹכְבֵי סְדָרָא (ג)
 וּבּוֹכְבֵי שַׁחַק

וַיְדַלֵּי סַפְסָלִיה
 וַיִּנְתַּקֵּה יַת חִילִּיה
 וַיִּמְן עֵיל יְרַחֵם עָלֶיה
 וַיִּנְשֵׂא אֶת כְּסָאוֹ
 וַיֵּאמֶץ אֶת כַּחוֹ
 בְּאָבָא עַל בּוֹכְרָא
 עֵינוּ תַחֵם עָלָיו

(א) הראשון ענינו אומר והבניית שמושית, והשני ענינו נעִימוֹת, והבניית
 שרשית (ב) ערך ומחיר (ג) מליצה תלמודית (סוף נרכות) (ד) לשם
 (ה) עשה נכונה או לפני ק"ש של ערבית: המסדר את הכוכבים.

וּטְוֹכְכוֹן כָּל חֲבֵרִיהּ אֲשֶׁר־י רָעִי
 דְּדָלִין מִן בִּירֵיהּ הַשָּׂאֲבִים מִבְּאֵרוֹ
 וְשִׁמְעִין קַל פְּשָׁרִיהּ וְשִׁמְעִים חֲכָמָתוֹ
 וּמִימְרֵיהּ בְּתִדְרָא וּמִקְשִׁיבִים לְתַכּוּנָתוֹ

אֱלֹהָא יְחוּם עֲלֵיכוֹן שְׂדֵי יַחְמוּל עֲלֵיכֶם
 יִזְכָּה לִיהּ וּלְכוֹן יִתֵּן לָכֶם חֲנִינָה
 וְתִתְבָּרְכוּן כָּלְכוֹן וַיַּחַד תִּשְׂאוּ בְּרַכָּה
 כְּרַבָּא בּוֹעִירָא בְּגִדּוֹל בְּקָטָן .

(הַקְדַּמַּת מַאֲוֵר)

עַתָּה אֲבַחֲנָה אֶת הַשִּׁירִים הָאֵלֶּה בְּקִצּוֹר נִמְרִץ, וְאֲחֻזָּה דְעֵי עֲלֵיהֶם. מִבְּחַר שִׁירֵי ר' זְרַחִיָּה הוּא הַשִּׁיר הָאֲחֵרוֹן בְּרֹאשׁ הַבֵּי. כָּלוּ עֲבָרִית צַחָה, וּמְלָה אַחַת תְּלַמּוּדִית אֵין בּוֹ. רַעֲיוֹנָיו נִשְׁגָּבִים, וּמְלִיצוֹתָיו נַעֲיִמוֹת וְנוֹזְלוֹת כַּהֲלֵךְ דְּבִשׁ, גַּם הֵן רַבּוֹת כַּח לְהַעִיר וּלְעוֹרֵר אֶת הַנֶּפֶשׁ מִתְרַדְמָתָהּ, וּלְהַבְלִיגָה עַל כָּל שִׁטָּן וּפְגַע רַע, אַחֲרָיו בְּמַעֲלָה הוּא הַשִּׁיר הַגִּי בְּרֹאשׁ הַנֵּל, אַחֲרָיו קִינַת צוּם הַחֲמִישִׁי, מִבְּחַר מְלִיצוֹתֶיהָ הִיא מְלִיצַת: וְהַנְּנִי יוֹנָה שְׁחוּרָה כְּעוֹרֵב, מַה גְּמַלְצָה לְחַךְ יוֹדְעֵי שִׁיר וּמְלִיצָה! אַחֲרֵי הַקִּינָה הוּא הַשִּׁיר הַאִי בְּרֹאשׁ הַנֵּל, אַחֲרָיו הוּא הַשִּׁיר הַבֵּי בְּרֹאשׁ הָאִי, אַחֲרָיו הוּא הַשִּׁיר הַזֵּי בְּרֹאשׁ הַהוּא, רַעֲיוֹנָיו כְּרַעֲיוֹנֵי כָּל הַשִּׁירִים הַכוֹלָלִים דִּינִים וְהַלְכוֹת, מְלִיצוֹתָיו צַחוֹת, אֵךְ בְּעִבּוֹר לְחֵץ הַחֲרוֹז כְּאוֹ בְּהֵן אַרְבַּע מַלּוֹת תְּלַמּוּדִיּוֹת, צַרְדָּה, וְסַת, חֲרַדְל, גְּרַם, וּמְלִיצָה אַחַת יֵשׁ בְּהֵן אֲשֶׁר הִיא נַעֲיִמָה וּמְחַכְמַת (וּיִבְלָגִי) מְאֹד, וְהוּא: וְשְׁחוּר בְּאִי לְקֵרֵב, כְּאֲרִיָּה מִמְּאֲרֵב, וְהַבֵּית חֲרֵב, וְהַנּוֹדָה נְצַדָּה. יֵתֵר הַשִּׁירִים הָעֲבָרִים הוּא רַק וְנַעוֹר גַּם מְרַעֲיוֹן

נשגב גם ממליצה נעימה, ואין בו כי אם חרוז ומשקל. —
 השיר הג' בראש הכ"ס רבי זרחיה בימי עלומיו כמו
 השיר הארמי, כאשר יורה סוף השיר, ואולי יסדם בעת
 אחד, וכן יורה קצת השתוות הרעיון האחרון בשני
 השירים ההם עיין בהם. ואם הוא כן צ"ל כי עוד לפני
 היותו בן י"ט שנים בא ללונגיל הנזכרת בשיר הג' הנ"ל
 בכנוי מגדל ירחי, וכי כבר אז היה לו ריב ומדון עם
 תושבי העיר ההיא. — השיר הזה יורה כי העיר הזאת
 היתה מחולקת אז למגדל ולעיר, במגדל היו יושבים
 החכמים המכונים בשיר הזה בשם שרים שרי קדש, ובעיר
 היו יושבים ההדיוטים המכונים בשיר הזה בשם דלי
 תורה, עיין היטב בזה, וכל זה צריך עוד עיון גדול. —
 השיר הארמי איננו כולל כי אם תהלות המשורר וספרו
 כדרך הרבה משוררי ספרד אשר יצאו למו בעקבות
 משוררי ערב. לשונו איננה צחה כמו לשון השיר הארמי
 מאת אביו, כי באו בו שש מלות תלמודיות, אכתי,
 קילתא, חמירתא, בוקא, איכא, קנקנא, ומלה אחת עברית
 עלי, אבל שיר אביו הוא כלו לשון ארמית צחה בלי
 תערובת מלה אחת מלשון אחרת, וגם יש בו איזה
 רעיונים מושכלים. — קרוב מאד כי ר' זרחיה יסד השיר
 הארמי לפירוש אחד אשר חבר על התורה, כי לא נזכר
 בו כי אם מן התורה שבכתב, עיין היטב בו ובמלת
 בשמעתא. — נ"ל כי אבי ר' זרחיה היה הראשון ליסד
 שירים ארמים לספרים הנכתבים בלשון המשנה, והוא
 דרך זר מאד. וכן נ"ל כי בכני עמנו היה בעל תרגום
 שני המשורר הראשון בלשון ארמית. —

ויש אומרים כי ספר הישר הקטן על עניני מוסר המיוחס לר"ת הוא ממנו (73), והוא טעות, ואיננו גם ממנו, גם מר"ת (74). ספר אחד מספרים האלה, או מספרים הבלתי נודעים לנו חבר ר' זרחיה בהיותו בן י"ט שנה (75), ואשר רבים חשבו והושבים כי הוא ספר מאור, הוא שוא וכזב (76).

מכל הספרים האלה אין עמנו היום כי אם ספר מאור, וספר צבא, והשירים, ואולי גם חלק אחד מספר סלע המחלוקת (77). ויתר ספריו לא אדע אם בבתי עקד הספרים הִתְקַבְּאוּ, או עלו בתהו ויאבדו.

ואלה שמות החכמים וספריהם המובאים בספריו.

אביו, וספרו מגלת הנחמה (78).

החכם המורה אבן גנאח (79).

הנשיא רב אברהם ברבי חייא הספרדי, וספריו,

חכמת הכוכבים והעבור (80).

ר' אברהם בר' יצחק אב ב"ד (81).

ר' אפרים (82). ופעם בכנוי הזרחי (83).

בן גוריון הכהן, וספרו יוסיפון ליהודים (84).

ר' האי גאון (85).

ר' זרחיה (86).

המורה הגדול בעל הדקדוק ר' יהודה (87).

החכם ר' יהונתן ברבי אשר (88).

ר' חננאל, ופירושו על התלמוד ופסקיו (89).

ר' יוסף מיגש הלוי, וספרו מגלת סתרים, ופרושו

על ב"ב ושבעות (90).

מר יוסף בר יוש"תו ממדינת גי"אן תלמיד הר"ף,

ומכתבו בלשון ערבית אשר היה כתוב בספר אחד שבא

מעבר לים (91).

ר' יעקב בר' מאיר, הוא ר"ת, וספרו הישר הכתוב
בכתב ידו (92). ופעם מובא בלשון: ר' יעקב מרומרוג (93).

ר' יצחק בן גיאת, והלכותיו (94). הוא ר"ת, וספרו הישר הכתוב

הרב הנשיא ר' יצחק בר רבי ברוך (95).

ר' יצחק בר' מלכי צדק (96).

ר' יצחק בן מרן לוי (97).

ר' מאיר ברבי יוסי (98).

ר' משה בר' יוסף רבו (99).

ר' משולם (100).

ר' משולם בר (חסר בדפוס אשר לפני שם אביו) (101).

ר' נסים וספרו מגלת סתרים (102).

ר' סעדיה גאון, וחבורו שטרות, וסדורים שנכתבו על

שמו (103).

ר' שלמה, הוא רש"י, ופירושו ופסקיו (104).

ר' שמואל הנגיד, וספרו הלכאתא גבראתא (105).

ר' שמואל מרומרוג, הוא הרשב"ם (106).

ר' שמעון קיירא, וספרו הלכות הראשונות (107).

וב"פ מובאים חכמים סתם בלי זכרון שמם (108).

ואלה שמות הספרים המובאים בלי זכרון שם בעליהם:

א' סוד העבור (109).

ב' עתים (110).

ג' שירת הגאונים (111).

ואל תתמה על אשר לא נשא אף פעם אחת על שפתיו

את שם האדם הגדול בענקים רמב"ם וספריו המסלאים

בפז, כי מקצת ספריו נוסד בעת אשר הרמב"ם לא היה

כי אם בן ח' או י"ג שנה (112). ולא נראה עוד בארץ

מאומה ממפעלותיו, ורובם נוסדו אולי עוד בטרם היה

הרמב"ם עלי תבל (113). והשמר לך מאד לבל תקשיב

על דבר הבווערים בעם, כי רוח ר' זרחיה לא היתה גוחה
 מהרמב"ם ומספריו, וכי בגלל זה לא נשאם אף פעם
 אחת על שפתיו, כי שקר הם דוברים אליך, ומשאות
 שוא ומדוחים יחזו לך, מגמת פניהם היא אך להרבות
 למו בתרמית ובכזב מחזיקים בבריתם, ולהגדיל מספר
 שונאי המחקר ודורשיו, ע"ד אשר עשו הקראים במקצת
 חכמינו אשר מנום בשקר את אנשי בריתם (114). עוד דע
 לך כי גם ר' אלעזר מגרמיוז הביא דבר אחד מספר
 משנה תורה להרמב"ם בספרו רקח (115). אף כי מחשבותיו
 ודרכיו התנגדו באמת עד מאד למחשבות ודרכי הרמב"ם.
 ועוד חדוש גדול מזה אודיעך, והוא כי ר' בחיי החסיד
 בעל חובת הלבבות ור' אליהו מזרחי קראו בספרי הקראים
 והשתמשו בהם (116), וכך הרבה קהלות קדושות ספרדיות
 השתמשו בשירי הקראי, ואמרום בבתי תפלותיהם (117).
 ולדעת קצת כל בקשות הרחמן הוא אשר בסוף ברכת
 המזון הן מהקראים (118). הנך רואה כי גם מאנשים
 ומספרים אשר רוח החכמים לא היתה גוחה הימנם,
 לקחו ושמו בכליהם כל טוב וכל מבחור הנמצאים בהם,
 וכי קבלו האמת ממי שאמרו, ולקטו השושנים מבין
 החוחים, ותדע אפוא כי לא בעבור אשר לא היתה רוח
 ר' זרחיה גוחה מהרמב"ם ומספריו, לא נשא את שם
 הרמב"ם וספריו על שפתיו, כי אם בעבור אשר אמרתי
 למעלה. ואל תשים לבך למה שמובא בספר אור תורה
 לר' מנחם לונזאנו ב"פ רמב"ם כתיבת יד קדמון שהיה
 של הר"ז הלוי (119), כי בלי ספק אין זה ר' זרחיה שלג (120).

(114) ומה שכתב הרמב"ם בספרו רקח (115) ומה שכתב ר' אלעזר מגרמיוז (116) ומה שכתב ר' בחיי החסיד (117) ומה שכתב ר' אליהו מזרחי (118) ומה שכתב ר' מנחם לונזאנו (119) ומה שכתב ר' זרחיה שלג (120)

ה ע ר ו ת .

1) בהקדמת דק הבית לנכדו הרא"ה כתוב: אמר אהרן הלוי, ברי' יוסף, ברי' בננשתי, ברי' יוסף [ברי' זרחיה, כ"ל, בכתוב בשם הגדולים (מ"א מערכת א' סי' כ"ו) והוא ר' זרחיה בעל המאור] ברי' יחזק, ברי' זרחיה, ברי' שם טוב הלוי ז"ל עכ"ל.

2) נשיר ג' (שירים לספריו): ליצהריו זרחיה, וכן נשיר ד' (שם): מחלב היצהריו וכו' הראש היצהריו. וקרונו מאד כי ר' מתת' היצהריו המובא בהקדמת בעל עין יעקב היה ממספחה ההיא, וכי שם המספחה ההיא הוא ע"ש יצהר בן קהת בן לוי (שמות ו' י"ט).

3) ביוחסין וממנו בש"הק ושם הגדולים כתוב כי יסד המאור בשנת תתק"י לאלף החמישי, והוא טעות, כי במאור (ע"ו ריש פ"א) כתוב: ודע כי בשנת ד' אלפים תת"ק לכריאת עולם היתה שנת שמטה עכ"ל, וזה יורה ברור כי יסד המאור בין שנת תת"ק לשנת תתק"ז, כי לו יסדו בשנת תתק"י לא היה זוכר בלי ספק כי אס שנת תתק"ו הסמוכה לשנת תתק"י. ואמר האמת והדברים האלה נדע כי מ"ש בספרים אשר ר"ת נפטר בשנת ד"א תתק"ל, או תתק"ג, הוא בלתי נכון, כי במאור מובא ר"ת בהוספת מלת ז"ל, ונפטר א"כ לפני שנת תתק"ז עכ"ס. ולע"ג לפ"ז מ"ש בס' הישר (הגדול) לר"ת (סי' תל"ב): ד"א ותתק"ט עיי"ש.

4) במאור (ע"ו פ"ה ד"ה כתב הרי"ף ז"ל מתחלה) כתוב: וכשנאיתי ללוניל ראיתי ספר אחד עכ"ל, וזוה הודיע אותנו כי לוניל לא היתה עיר מולדתו, וכי אך ממקום אחר בא אליה. אולם לא הודיע אותנו עוד מאין בא, ואיפה היתה מקבת בור נקר ממנה, ושערתי מלכות לשונו נשיריו כי ארץ ספרד היתה לור: מחלבתו, וכי בה היה עד אשר הנשילו אשכלות תבונתו, והחל להיות גבור בארץ, ואחרי כן בא ללוניל אשר בלרפת בסנה בלתי נודעת לנו, וכן בש"הק (מ"א א') כתוב: רבנו זרחיה הלוי מעיר לוניל הספרדי עכ"ל. והנה באשר החלותי להתבונן בזה עלה על לבי לשער כן גם ממהירותו בלשון ערבית (עיין הל"ה הערה 7) אשר לא נדברה ולא נלמדה כי אס בארץ ספרד ע"ו מושליה הערבים; אולם אחרי שובי ראיתי כי אין מזה ראיה כלל, כי אולי חלב מנרבונא מקום רבו המובהק ר' משה ברי' יוסף (הערה 39), יושמה היו גם לפניו גם לאחרייו אנשים אשר למדו וידעו היטב לשון ערבית, לפניו, ר' משה הדרשן, עיין רש"י (תהלים מ"ה ב', ס"ח י"ז, משלי ה' י"ט), ולאחריו, הרד"ק, ור' משה נרבנוני בעל הפירוש הידוע על המורה, ועוד הרבה כמוהם.

5) כן יורה שיר י' (שירים לספריו).

(6) בלנא (מדה ח') בתוב: אבל לשון הקדש גם כל הלשונות מקבלות התסרוכות, כל אחת ואחת לפי מנהגה עכ"ל, וזה יורה כי ידע לשונות רבות וארמוניהן.

(7) במאור (ע"ז פ"ה ד"ה כתב הרי"ף ז"ל מתחלה) בתוב: ראיתי ספר אחד שגא מעבר לים, והיה כתוב בו בכתב ידו אחד מתלמידי הרב ז"ל, בלשון ערבי מכתב שפירושו כך: בסוף ימיו של רבנו הרב וכו' אלו דברי התלמיד שהעיד על רבו עכ"ל. וכן בהקדמתו לספר מאור מובא מאמר אחד מאבן גנא"ח אשר כל ספריו נכתבו בלשון ערבית, ככתוב בפתיחת הראב"ע לספר מאזנים.

(8) בן יעידו שיריו ומליכותיו.

(9) בלנא (מדה ח') בתוב: ולפי מנהג לשון הקדש שמתקין פעם השמות ופעם הפעולות, כפי שמסור בדינו מפי צעלי חכמת דקדוק לשון הקדש. וקסמים בידם, כמו ושכר קסמים בידם; אני שלום, כמו אני מדבר שלום, וסופו מוכיח עליו, וכי אדבר המה למלחמה; ואני הפלה, כמו ואני מדבר בחפלה; כי פי רשע ופי מרמה, כמו ופי מדבר מרמה וכו', שאין פעולה נכנית מבגד שענינו שמה, ואין כל השמות אשר הם שמות העלם, ואף לא רובם ראויים להבנות מהם פועל, אף ע"פ שהוא נכונה מקלתם וכו' ואין הלשון הזה יולא מדרך דקדוק לשון הקדש וכו' וזו היא המסורת שיש בדינו ממנהגי לשון הקדש וכו', ויש בגד שגאו ממנו פעולות הרבה, כמו שלו כל בוגדו בגד, מדוע נבגד איש באחיו, כן נגדתם בי עכ"ל, ועיין מאור (ב"ב פ"ז ד"ה האומר לאבדו) דקדוק מלת בין, ושם (פ"ח ד"ה והא דשלת) דקדוק מלת שאין, וביוכחו עם הראב"ד בסוגית שתי פרות המובא בש"מ (ב"מ פ"ח) מענין קריאת הדברים בשם הגורם להם עיי"ש, והכל בטוב טעם ודעת.

(10) שיריו הנה הנס פה כלם יחד, ומליכותיו הן מפוזרות ומפורדות בספריו ובהקדמותיהם, ולדוגמא אליגה לא לפני הקורא שתיים מהן:

א. מצרף לכסף וכור לזהב,
להסיר בדיליהם וכל סיג בהם התערב,
אף כי לדברים הנחמדים מזהב ומפז רב,
אליהם יפנו עיני המחשב,
ואופן המחקר עליהם יוסב,
והנה בא לידי ספר בעל הנפש לרב,
והוא על המשכב,
מורה צדק בתורה שבעל פה ובכתב,

להסיר כל מעשה נאלח ונתעב,

ואני אהבי אהב

ואינני לריב נצב,

ולא חפץ קרב,

ואת הרב אינני רב,

כי חכמתו אתאב,

ולהבין אקרב,

ואם אלי דבר יגב,

מן החוש החושב^(א),

אהיה זוכה ולא חב,

ושש כמוצא שלל רב,

ודברי ייטיב בעיני כל אנשי לבב,

ואלהי יענני במרחב,

ושיחי עליו יערב,

להשקות אותי ממשאב,

ולא אצמא ולא ארעב,

ולא יכני שמש ושרב,

וגקיתי מפשע רב.

(הקדמת השגותיו על ספר נעל הנפש להראב"ד)

ב. כי המלך הזקן^(ג) מושל רע למשול ביום ובלילה.

ואיננו מבדיל בין האור ובין החשך,

והוא איך לו עינים^(א),

ולא בינה להבחין בין יום ובין לילה.

והיחיד מעבדי המלך עובר את רבו בין ביום ובין

בלילה.

(א) כ"ל, ור"ל הכח השופט, ובניי בתוב נטעות האשה המושך.

(ג) הוא יל"הר. (ג) רומז למאמר הכנס: התאזה אין לה עינים.

והמפפט ביצרו, (וי' י"ג) וישע' י' חומש' (11)
 עושה נחת רוח ליוצרו,
 ובתורתו יהגה יומם ולילה.
 (השגות הנ"ל סי' ה' עיי"ש).

11) בסוף ספר הלצא כתוב: שזה שם המין השפל, וזה שם המין הגבוה, הוא כולל את המינים השפלים הוא הנקרא מין המינים, והמין השפל הוא הכולל את האישים שתחתיו, והם הפרטים וכו' והפרש שהזכרנו בין המין הגבוה ובין המין השפל, ידוע ומבואר נחמדת הדבור (היא חכמת הגיון) שהיא מאזני כל חכמת הדבור (ל"ל כל חכמה, ורומז למ"ש במלות הגיון שער י"ד עיי"ש, ומלת הדבור ט"ס), ובה מתברר מה הם האישים שהם הפרטיים, ומהו המין השפל, ומהו המין הגבוה, ומהו שם העלם, ומהו שם המקרה, והרבה נמלא בדברי רבותי ז"ל ובדקדוקיהם ע"ד החכמה ההיא עכ"ל. ובזכותו עם הראב"ד בסוגית שתי פרות המובא בשטה מקובלת (ב"מ פ"ח) כתוב: כי אינו אינו (ר"ל מלת אינו או איננו) מלמד על כפירת העיקר כמו שכתוב הילד איננו, יוסף איננו. ואתה חשבת כי הוא קיוס ענין, ולא כן הוא, הלא ידעת אס לא שמעת גדר (ל"ל אשר) אנשי האמת והחכמה גדרו האמת בשני הואים (ר"ל ב"ש מלת הוא), וכן אמרו גדר האמת הוא הוא, ואתה חשבת לגדרה בהוא אחד וכו' עכ"ל.

12) עיין מאור (ר"ה פ"א ד"ה יש בכאן ג' שמועות עמוקות בסודותיהן, ופ"ב ד"ה יש מחכמי המזלות, שמוכיחין לעז על ר"ג), ותראה גודל ידיעתו בתכונה לפי מלכה בימיו. ובזכותו עם הראב"ד בסוגית שתי פרות הנ"ל כתוב: והחכם אמר אין מערכת מן המערכות העליונות שזה לתורתה ברצות אלפי שנה עכ"ל.

13) במאור (שנת פ"ז ד"ה תוספתא) כתוב: כי חניקה היא חניקה ממש היא, בחולי ידוע בארצות בשוכני הודו, והמקומות הדרומים מזרחים, כמו שכתוב בספרי חכמי הרפואה, כי אין החולי הוא והרפואה היא שעושין לחולי ההיא חניקת גרון החולה ידועים ונוהגים בשאר מקומות עכ"ל, ושם (חולין פ"ג ד"ה ובתב הרי"ף וריאה שהעלתה למים): והבח המחויק גם הבח המקבל מעכבים את האוכלים ואת המשקים עד שיתעכלו עכ"ל.

14) במאור (פסחים ריש פ"ז): וכך יראה הוראה הלכה למעשה מן המקום הזה והוא מגדול לוגיל מרבץ לתורה עכ"ל, ובחדושי הריטב"א (ב"מ ס"ח): שזה הדין היה מחלוקת בלוגיל וכו' דן רבנו זרחיה עכ"ל. ועיין הערה 4 והערה 19.

15) במסעות ר' בנימין (ב' א' ונ'): ומשם שני ימים להר געש הנקרא מונפיסלייר (מאנטפעליר) וכו' ומשם ארבע פרסאות ללונגיל עכ"ל.

16) עיין הערה 14 ובהערה הסמוכה א"ו. ובתמים דעים (ס' ז'): ובדברים אלו לריכס אנו לג' בתי דינים היושבים וכו' והב' יושב בפתח העזרה הוא לונגיל עכ"ל.

17) במסעות ר' בנימין (ב' ב'): ללונגיל, ושם קהל קדוש מישראל מתעסקים בתורה יומם ולילה וכו' וכל הבאים מארץ מרחק ללמוד תורה מפרנסים אותם, ומלמדים אותם, ומוכאים שם פרנסה ומלבוש מאכל הקהל כל ימי היותם בבית המדרש. והם אנשים חכמים וקדושים, בעלי מלות, עומדים בפרץ לכל אחיהם הקרובים והרחוקים עכ"ל.

18) בספר התרומות (שער מ"ג ח"ד סימן י"ג): וכן פסקו חכמי לונגיל ז"ל בפסקיהם. ושם (שער ס"א ח"ב ס' ב'): ובפסקים של חכמי לונגיל. ובמגדל עוז (הלכות תשובה פ"ח): ובהסכמת החכם בן עזרא וחכמי לונגיל וכו' וכבר השיבו בעבורו חכמי לונגיל, ועוד בו במקומות רבים. ובכלבו (ס' ז'): וכן נעשה מעשה על פי חכמי לונגיל. ובכ"מ (הלכות ק"ג פ"א הלכה ח'): וראיתי שאלה אחת שאלו חכמי לונגיל לרבנו, ועוד בו במקומות רבים. כן הוא בכלל, ובפרט מובא בספר התרומות (שער מ"ה ח"ד ס' י') רבי משולם מלונגיל ז"ל ותשובה ממנו בעניני המשכונות, ובתוס' (ב"ק ס"ד א' ד"ה ואמר, וב' ד"ה מהיבא): שאל הר"ר אשר מלונגיל את ר"י, ועוד בספרים רבים. ובמסעות רבי בנימין (ב' ב'): ללונגיל וכו' ושם רבנו משולם הרב הגדול ז"ל (הוא הג"ל) וחמשה בניו חכמים גדולים ועשירים, ר' יוסף, ור' יצחק, ור' יעקב, ור' אהרן, (הוא אשר בתב אגרת להרמ"ה על דבר ספרי הרמב"ם, עיין ש"ת מהר"מ אלשקר סימן קי"ז), ור' אשר (הוא הג"ל), הפרוש שנפרש מעניני העולם, ועומד על הספר יומם ולילה, ומתענה ואינו אוכל בשר (ר"ל גם בימים שאינו נותענה), והוא חכם גדול בתלמוד, והרב ר' משה גיסו, ור' שמואל החזן, ור' שלמה הכהן, וה' יהודה הרופא בן חנון הספרדי עכ"ל. ואגב גררא אודיעך כי מדרש עשרת הדברות הוא מאת הר"אש מלונגיל הג"ל, כי במדרש עשרת הדברות ב"י אשר היה ת"י (כעת הוא בעיר דינאב אשר בגאליציען) היה כתוב על השער: מדרש עשרת הדברות מאת רבי אשר ברבי משולם עכ"ל, והוא בלי ספק הר"אש מלונגיל הג"ל. עוד אודיעך כי יש שמה הקדמה בדרך משל ומידה מאת חכם אחד ושמו ר' יעקב, וקרוב מאד כי ר' יעקב הזה הוא ר' יעקב הג"ל אחי הר"אש מלונגיל המחבר, ובמ"א אדברה בזה ברחבה, ושם אראה כי בעל ספר המעשיות היה נכד הר"אש מלונגיל. וכן נודע בשערים הרב רבנו אהרן הכהן מלונגיל בעל ארחות חיים המובא פעמים רבות בב"י, וכן עוד הרבה.

19) בשיר ג' (שירים לספריו): במגדל ירחי חזרו וכו' לזאת מאור
 שמו קרא לזאת בעבור הזכיר שמו ושם מקומו עכ"ל. וירחי הוא לוניל,
 ככתוב בשם הגדולים (ח"א מערכת ז' סי' א'), וז"ל: במגדל ירחי חזרו
 בעבור הזכיר שמו ומקומו, כלומר קראו בשמו מזיח זרח, ומכון שבתו
 לוניל עשה ירח, והיו למאורות עכ"ל, ור"ל כי לונע Lune הוא בלשון
 נרפתית ירח (והנה) הנקרא המאור הקטן (בראשית א' י"ט). ובן קראה
 בשיר ג' (שירים לדברים אחרים): שוכנו מגדל ירחונך. ובן ד' שמואל
 אבן תבון בהקדמתו להעתקת המורה קראה בקעת ירחו. וז"ע מדוע
 קרא ד' זרסיה ללוניל בשם מגדל, ור' שמואל אבן תבון בשם בקעה?

20) בן יורה שירו הארמי, אשר בסוף שירי בנו.

21) במאור (ב"מ פ"ט ד"ה לאשה ליתמי): וכו' אבא מארי ז"ל
 במגלת הנחמה עכ"ל עיי"ש.

22) במאור (ב"מ פ"א ד"ה חיישין שמה מלוה יונה): ומה שהקשה
 לו אבא מרי נר"ו. ושם (שנועות פ"ז ד"ה אמר לחנוני): והפירוש
 שכתבתי קבלתיו מאבא מורי ואבא מורי מרב גדול ומוצחק בדורו וכו'
 שיהם לברכה ולקיי העולם הבא.

23) במאור (גטין פ"ב ד"ה זה מלאתי): ושאל ממני אמי ברחיקה הלוי.

24) בשיר א' (שירים לספריו): לאח אותו יברך יח, שלחתינו הוא
 יברכיה

25) בן תורה שאלתו המונאה במאור (שם) עיי"ש.

26) ככה כתוב בשיר הג"ל עיי"ש.

27) בשיר ד' (שירים לדברים אחרים): ותכרי יום שוב ותלוי
 לאח לוייה לבית לוי וכו' תספתי, וכו' מפיו גדולתם ואקדח תלקטי.

28) עיין רשימת שמות החכמים וספריהם המונאים בספריו בפנים
 ובהערות.

29) להוגמת חגיגה נא בזה לפניך טעמו על אבן מפטירין אחר
 הפסח אפיקומן, הכתוב במאור (סוף פסחים) וז"ל: והא דתנן אין
 מפטירין אחר הפסח אפיקומן, יש שפרשו טעמו וכו', וז"ל טעם דבר
 זה כטעם שאמרו בשתיית יין שבין כוס ג' לדי' שלא יפסיד קריאת ההלל
 (ירושלמי פסחים פ"י הלכה ח') ולפי שהיו כל ישראל בואן שבית המקדש
 קיים אוכלים לבנים מן החומה, והיה המקום נר להם, כמו שאמרו
 בזמנא פסחא והלילא פקע איגרא, ופרשוה דאכלי ארעא, ואמרי התם
 7

(פסחים פ"ה ב' ופ"ו א'), נראה לנו מזה כי מפני דוחק המקום היו
 זריבין לזוז ממקומן אשר אבילתן מיד, ועוליין לראש נגותיהם לומר את
 ההלל, לפיכך חזו להם חכמים שלא ישכחו מלומר את ההלל, לכך
 אסרו להפטייה אפיקומן שלא לפתח טעם הפסח, והנהיגו הדבר אף
 לאחר חרבן הבית צממה זכר למקדש עב"ל, והוא דבר חדש עד מאד,
 וזה תמלא עוד הרבה בספריו, אם יהי את נפשך לקרא בהם בשום
 שכל, וביחוד בבבא (מדה ח') עיי"ג ותשתומם.

30 במאור (כתובות פ"ה ד"ה כתב הרי"ף ז"ל כי הדון): ומסתברא
 לי שהתקנה שחקנו בישיבה לתת גט במורדת זו לאלתר הוראת שעה
 היתה, לפי הנוהג ממה שארזו בדורם, אבל בדורות הבאים צדינא
 דגמרא דייגינן לה עב"ל. ועיין דברים יקרים בענין הזה במנות הלוי
 (מ"ה ב') בשם שמואל כרפמי.

31 מלבד השגותיו על הקדמונים בראיה, כתב לפעמים גם בלי
 ראיה: וכל מה שתמלא בענין זה בדברי הגאונים ובפירושיהם חזן מזה,
 אל תסמוך בהם, כי יש דברים הרבה מרבים הבל עב"ל. (מאור
 סוכה פ"א ד"ה אותו טפח). בינה נא היעז במלות האחרונות אשר
 הלגתי באתיות גדולות, וראה כי מלבד אשר לא חשב את דברי הגאונים
 לדברי קבלה כאשר יחשבו המון החכמים, אף גם לא חשב את כל
 דבריהם לדברי טעם ודעת, כי אם עוד להיפך. ובספרי אלון מורה
 (על המורה) הראיתי כי גם הרמב"ם לא חשב את דברי הגאונים לדברי
 קבלה, וכי לא חשב כלל לדבריהם במקום אשר היו להם מנחשים מן
 השכל, ואלה דברי שמה בקברה: הגם ידוע כי רבנו לא חשב כלל
 לדברי ספר הלכות גדולות, וכן לדברי כל ספרי הגאונים במקום אשר
 היו להם מנחשים מן השכל, כי לא כמחשבות רבים מחשבותיו, המה
 מושגים את כל דבריהם לדברי קבלה, והוא לא כן חשב, כאשר יורה
 באלכנע מ"ג בספרו משנה חורה (הלכות מאכלות אסורות פ"י הל' י"ח)
 וז"ל: הורו מקלת הגאונים (רומז לנעל הי"ג בהלכות ערלה, ככתוב
 כ"מ שס) שאע"פ שפדה פירות שנה רביעית, או חללן, אסור לאכלן
 עד שתכנס שנה חמישית, ודבר זה אין לו עיקר, ויראה לי שזו שגגת
 הוראה וכו' ואין ראוי לחוש להוראה זו עב"ל, וכעין זה נמלא
 פעמים רבות בספרו הזה, וכן לא חשב כלל לנוסחאותיהם בתלמוד,
 אף כי הן קדומות עד מאד, וחסנן למחשבות ומוטעות, כאשר כתב
 בספרו הזה (הלכות אישות פ"א הלכה י"ג) וז"ל: ויש גאונים שהורו
 שהגורת אין לה טענת דמים, ויש לה טענת סתם פתוח, ואין דרך
 הגמרא דבר זה, וטעות היה בנוסחאות שלהם, וכבר בדקתי
 על ספרים רבים וקדמונים ומצאתי שהדבר כמו שבארנו עב"ל.
 עד כה דברי שמה הנלכדים לענין זה. ובתולדות הראב"ד אראה כי
 הראב"ד חולק על זה.

(32) במאור (שנת פ"ב ד"ה אמר ר' יהודה): וממנו פשט המנהג
 ציינו, כמו שהוא נהג היום, ונאמר מה לחלוק ולשנות, ועל כך אנו
 יולאים בעקבי המאזנים עכ"ל, ושם (פולין פ"ג ד"ה אמר ר' יוסף):
 ונכל זאת לא מלאנו לנו לשנות המנהג, באותה שמינו אל יאנה אדם
 מפני המלוקת (פסחים נ"ע ע"ב): עכ"ל.

(33) במאור (פסחים פ"ב ד"ה אמר רבא הלבחא): ומדבריו אתה
 למד שמה שאלא כתוב בכל ספרי הגמרא שלנו במשהו רב, אינו מעיקר
 הגמרא, אלא תלויה היתה מפירושי הראשונים, והכניסה הסופרים
 בספרים, ועיקר הגיהסא הוא כמו שכתבנו עכ"ל. ושם ח"ט פ"ב ויש
 שמוחקין בריתא זו מן הספר לגמרי מפני שקשי עליהם הדברים הללו.
 ושם (שם פ"ר ד"ה ואני דעתי נוטה) נ"ש לומר שמה שנוהג היתה
 שהגיעה ליד רבנן סבוראי מאתרי סתימת התלמוד, וקבעוה בגמרא עכ"ל.
 ושם (ב"ב פ"ב בת כור, ד"ה האומר לחכרו): כל שכן בסדר קדשים
 שאינו רגיל כל כך ולפיכך הוסיפו בו פירוש עכ"ל.

(34) במאור (נעין פ"ב ד"ה וזה מלאתי): הנה הרמתי לך בענין
 בכל הדרך, ובחנתי לך שני הטעמים שעלו בדעתי לפרק הקושא,
 ושניהם נכוחים למדין וישירים למולאי דעת וכו' ואתה קנע בהן מסמרות,
 אמרות יי אמרות טהורות עכ"ל.

(35) במאור (ברכות רפ"ג): ומלאתי בנוסחאות הבאות מספרד, ושם
 (שנת ספ"ט): ולא כן נמלא בספרים המדוקקים הבאים מספרד.
 ושם (נעין רפ"ז): ה"ג בספר ספרד, ושם (ב"ב פ"ה ד"ה רב ושמואל):
 ובספרי ספרד, ושם (שם פ"ו ד"ה רב הונא): וליתיה בספרים מדוקקים
 הבאים מספרד, ושם (ע"ז פ"א ד"ה אמר רב הונא): ה"ג לה בספרים
 ישנים הבאים מספרד וכו' מדוקקים ומוגהים, ושם (פולין פ"ג ד"ה
 אמר רב יוסף): אנו סומכין על לשון רוב הספרים, וכך נמלא בספרים
 הבאים מספרד. וכן הראב"ד קצת ספרי ספרד ליותר מדוקקים מכל
 הספרים, עיין תמים דעים (סי' י"ד): מלאתי נוסחא ספרדית, ושם
 (דף מ"ד ריש ע"ד): ובפ"י הגאון ז"ל מלאתי אותה מועמדת ומתוקנת,
 ואם נראה בה מעט דוחק טוב הוא להעמידה, כי היא נוסחא ספרדית.
 וכן עוד שם במקומות אחדים, וכן עוד חנמים רבים חשבו כן, עיין
 ס"ם אור מורה לר' מנחם לונאנו.

(36) במאור (פסחים ספ"ג): ומלאתי בתלמוד ירושלמי וכו' ואין אנו
 סומכין בכל זה אלא על תלמוד שלנו, ושם (יצמות פ"ו ד"ה מכרו
 שניהם): ושאר דברים האמורים באותו ענין בירושלמי שנראין כסותרין
 מקלת דבינו, אין אנו משגיחין להם, שאין אנו סומכין אלא על תלמוד
 ערוך שבידנו, ושם (בתבות ספ"ד): כי מפני שתלמודנו תלמודא דנכל,

דין הוא שיהא מנהגו לכלתלה מנהגו בכל. ועין פ"א ד"ה אמר רב פסקא. אין אנו סומכין על התלמוד ההוא (הירושלמי). וכן כתב הרמב"ן בס' הזכות (יבמות פ"ז סי' ע"ג); וזמה שהביא שירושלמי פסקו הלכה במוחו, לא נהגו גדולי הגאונים ז"ל ורבונו ז"ל לסמוך על הירושלמי בפסק הלכה, וכמה וכמה פסקי הלכות שירושלמי שלא נפסקו בגמרא שלנו, ולא סמכו עליהם הגאונים, עיי"ש ראיות לזה. ועיין בס' המבריע (פ"ס כ"ד). ובמ"א אראה כי חכמים אחרים עזבו לפעמים את הנבלי והזיקו בירושלמי, ובי הפייטרים הזיקו תמיד בירושלמי.

(37) במאור (בילה פ"ד ד"ה והא דתנו רבנן): ולענין הלכה למעשה גקייטין ההוא לשוא דאחמר בדוכתיה, ואחוקם בדוכתיה (כ"ל בדוכתיה, ועיין בריתות ג' ב' ב' זכיהון) ושנקינן לההוא דלא אחמר בדוכתיה, ואגב גרדא הוא דאיתיה, וכן הוא שם (נעין פ"ד). ועיין תשובות גאונים קדמונים אשר יצאו לאור ע"י הרב החכם ר' דוד קאססעל (פ"ס נ"ג).

(38) במאור (חולין פ"ג ד"ה סימני בהמה): זו דעת הר' משה רבני יוסף ז"ל, והוא הרב המובהק שלנו, ועליו היינו סומכין. ועיין הערה 41.

(39) בתשובת גדולי גרונא על דבר הקריאה בתומאים בלבור המונאה בכלנו (ס"י כ') ובאגרות הרמב"ם (מ"ה א' דפוס ברין) מתום משה בר' יוסף. וקרוז מאד כי הוא ר' משה בר' יוסף הנ"ל, וכן קרוז מאד כי אברהם בר' יצחק החתום שם, ג"כ הוא ר' אברהם בר' יצחק אב"ד חתנו של הראב"ד בעל ההשגות, בן דורה של ר' משה בר' יוסף הנ"ל. וכן נ"ל כי הוא החכם הגדול הגשאי רבי משה מנרנבואה המונא בספר התרומות (שער מ"ג סי' כ"ו ופ"ד סי' ו') ובטור א"ה (סי' ל"ט). ומ"ש בש"ח (מ"ד א') כי ר' משה רבנו המונא בטור א"ה בע במקום הנ"ל הוא בעל הפירוש הידוע על המורה, הוא טעות גדול, כאשר אכרר במ"א.

(40) ביוחסין (מ"ב ס"ח א') כתוב בדברים האלה: ומגדולי תלמידי ר' משה הדרשן ר' משה הענו (נ"ל ממספת הענוים הידועה, וקרוז כי גם רבנו נתן בעל הערוך" היה ממספתה ההיא, וכי נ"ל בש"ח ענו במקום עכו כי מספת עכו לא נזכרה בשום מקום וענו קל מאד להתחלק בעכו), ור' משה בר' יוסף בן מרן, ור' לוי בן אחיו של רבי יצחק (בלי ספק יש פה ט"ס, ונ"ל ור' משה בר' יוסף (הוא רבו המובהק של ר' זרחיה הנ"ל) ור' יוסף בן מרן לוי אחיו של ר' יצחק, והוא המזכר בתשובת הראב"ד המונאה בס' התרומות (שער י"ד ח"ה) ונ"ל: וזוהי השיב הראב"ד וכו' ודוק זה בא לפנינו בעירנו, ואמשה סבו היונא בהוא דינא של ר' יוסף בן מרן לוי ז"ל וכו' אחיו הר' יצחק בן מרן לוי ז"ל עכ"ל, והוא ברור בעיני). והגדול שכלם ר' אברהם בר' יצחק

הנקרא אב ז"ל, והראב"ד, והרב רבי זרחיה בעל המאור, והרב רבי משולם בר יעקב (הוא הנזכר בהקדמת ר' יהודה אבן חנון להעמקת סו"ה עיי"ש), וה"ר שמואל בר משה, וה"ר שמואל בר דוד (בתנאי סו"ה ס"ב: כך מלאתי בשם רבנו שמואל בן רבנו דוד ז"ל שקבל מרבותיו), והרב משה בר יהודה (הוא אשר שאל אלה להראב"ד בתמים דעים סו"ה עיי"ש). והרב ר' יכוונת הנהן (הוא הנזכר פעמים רבות בתמים דעים, והיה בן דורו של הראב"ד), והרב ר' שלמיא (הוא אשר כתב אל הראב"ד בתמים דעים סו"ה עיי"ש), אבן הרב אברהם אב ז"ל גדול שבבלס (הוא מיותר, כי כבר כתוב בן למעלה) עכ"ל. והנה אלה כלם מלבד רבי משה הענו (אשר זמנו לא נודע לנו ברור) ור' משה בר' יוסף, היו בראשית המאה העשירית לאלף החמישי, ואיבנה א"כ היו תלמידי ר' משה הדרשן אשר היו בראשית המאה התשיעית? וגם לא נזכר שם הדרשן בשום מקום מספרי ר' זרחיה והראב"ד ואמות מרעיהם, אבל שם ר' משה בר יוסף הנ"ל נזכר בהם פעמים רבות. ונתמים דעים (סו"ה ק"ו) כתוב: והראב"ד ז"ל מפרש בשם הרב רבנו ר' משה בר יוסף ז"ל עכ"ל, וכל זה יורה ברור כי נתקלף לבעל היוחסין ר' משה בר יוסף הנ"ל בר' משה הדרשן; אמנם איננו רחוק ב"כ לאמר כי ר' משה בר' יוסף היה תלמיד ר' משה הדרשן, ועוד לע"ג. והנה מכל הנ"ל נדע כי ר' זרחיה והראב"ד איש ריבנו למדו אצל רב אחד, ובי ממצין אחד שאנו מי תורתם: (א"ש סב) ס"ב. יחיד הראש הא"ש: (א"ש סב) ס"ב

41 במאור (גטין פ"ב ד"ה וזה מלאתי): ושאל ממני אחי זכריה הלוי, הא דכתב הר' משה בר' יוסף ז"ל איני מדין טעמו בחירוכו וכו' מחסדך לברר לי תירוץ הרב וכו' שאלת ממני לברר לך תירוץ הר' ר' משה ברני יוסף ז"ל וכו' זה הוא שהשיגה ידי לברר לך טעם הרב ז"ל, גם אנחנו היינו סומכים עליו, מפני ששתינו מימי נחליו, וישננו כלליו, והסתופפו בהלוי (כ"ל באהליו). (א"ש ס"ב) הא"ש עיי"ש (41)

42 נס' התרומות (שער כ"ט פ"ב ס"ס ב'): וזוה העמיק לשאל הר"ה ז"ל מאת הר' יוסף אבן פליט, וזה עופס תשובתו, וזש (שם) וזש סו"ה ו'): ושמענו כי הר' זרחיה שאל על פסק זה כמה דברים מאת הרב יוסף אבן פלאט ז"ל, ולא הגיע לידנו עופס השאלה, אך נכתב עופס מקלת התשובה אשר השיב לו.

43 במאור (ב"ב פ"ג ד"ה אמר ר' יהודה): כמו שהוכרתי לשאל עליו לפני הר' אברהם ז"ל, ושמת והודה לדבריו עכ"ל. ולשון: והודה לדברי תורה קלת בי ר' אברהם הזה הוא הראב"ד בעל ההשגות אשר חלק על דבריו חמיר, אך בפעם הזאת הודה לדבריו ולפ"ז אריך למחוק מלת ז"ל במזוהר לכל מדין. (א"ש ס"ב) הא"ש עיי"ש

44) במאור (חולין פ"ג ד"ה סימני בהמה): וקבלנו במסורת מאבותינו וקנינו הקדמונים.

45) בהקדמת המאור: והתחמלתי בכל זה לעשות כפי כחי הנענה והמדוכא מחולדות הימים אשר פגעו בי, ומלאוני מהם (ל"ל מורים) המורים בקצת בחלי הברות, אשר ממנצי הדפוני וגלגלוני, והקורות אשר ממעמדי לפופי וטלטלוני, והלב אשר באלה קראוהו והלאוהו והניאוהו, אין להקטילו באשר קצר מהגיע אל התמימות והגבוהה. ובשיר ט' (שירים לספריו): דוה לבב נחך אויב מפלח וכו' מפי אשר לך כעוף גודל נחשו, קן משלח. ובשיר ג' (שירים להנריס' אחרים): אכני מגדל ירחוק וכו' ופני: האל אל נא ויחנך יואל לשוב את שינתך עוד והשיבך על כנך וכו'. ובשיר ד' (שם): חשקת בנרותך לסורך מעלי לרים באמרם לך עדי לעבור שתי וכו'.

46) בן הוא לדעתו כונת מאמר: אם תשני תהמי בים סוער, אשר בשירה ד' הר"ל, עיי"ש היטב.

47) במסעות רבי בנימן (ב' ב'): ללוגיל וכו' והיא רחוקה מן היס שתי כרסאות.

48) בתמים דעים בהשנות הראש"ד על ר' ארמיה (בילה פ"א ד"ה כתוב שם הזוטט): כולה מלתא דידי. ואם (שם רפ"ב): זה מתגאה באל אחרים, ואם (פסחים פ"ג ד"ה כתוב שם ויש מקום): גנוב הוא מאתי. ואם (שם רפ"ד): מחבורי הרב י' גיאת הוליא זה. ואם (שם פ"ו ד"ה כתוב שם והריו"ף ז"ל): זהה הדקדוק אינו שלו כי אם מן הלרפתי האחרון. ואם (שם פ"י ד"ה כתוב שם רב תגיגא): פ"י הלרפתי הוא זה.

49) עיין למעלה (הערה 45) בשם הקדמת מאור: ובתחמלתי בכל זה כפי כחי הנענה והמדוכא מחולדות הימים וכו'.

50) בחדושי כתובות להרא"ה (פ"ה סד"ה תנו רבנן יונק תינוק): כך פירש מורי החכם ר' יצחק הלוי ז"ל בן אחי כי בגננשתי הלוי בר.

51) עיין ש"הג (ח"א מערכת א' סימן כ"ו), והוא מובא פעמים רבות בחדושי אחיו הרא"ה, ובחדושי הריעב"א.

52) עיין למעלה (הערה 1) ובש"הג (שם ואם סו' כ"ו) מובא ראיה מריעב"א ומא"ס ומר"ח על היות הרא"ה גכדו של הרא"ה בעל המאור, ואין אונתו לרובים לכל זה, כי בחדושי על כתובות מובא הרא"ה בעל המאור פעמים רבות בלשון: אדני זקני. ספריו יורו כי היה תלמיד הרמב"ן. בש"הק (מ"ד א') כתוב: רבנו אהרן הלוי מרע הנשיאים (?).

שבה מברללונא לטולטולא שנת ה' אלפים מ"ה ליצירה כנראה בסי יסוד
 עולם עב"ל. ואין סי יסוד עולם בעת ת"י לראות אם נאמת נראה בן.
 מש"ות הריב"ש (סי' שפ"ח) נראה כי היה בסרקוסטא. לדעת היוחסין
 ואסף חל עמיו שנת ה"א נ"ג, ולא אדע מקור נאמן לדבריו. וגלה
 המה ספריו הנודעים לנו: א. דק הבית, כולל השגות על ס' תורת
 הבית להרשב"א, ומלאים בו דברים מושגלים עד מאד, המורים על
 ידיעתו בחכמות. ב. מדושים על כתובות, בדפוס אין לפנינו כי אם
 עד אמלע פרק י"א, אבל בנ"י יש גם על יתר הפרקים, באשר נראה
 מש"מ על כתובות. ולא אמנע מהציג עמך בזה דבר נפלא אשר מלאתי
 במדושים ההם, והיה לך לאות ולמופת על גדל שגש הספרים, ולא
 חפליג עוד לכל אשר יאמרו לך המנקרים בחולדות הספרים, והוא כי
 נפ"י נא באמלע ד"ה אחר שני שטרות, המדבר מעניני עדי חתימה
 ברתי, ועדיו בחתמוי זכין לו, דבר אחד בענין מלות לריכות כונה,
 עיי"ש ותשתומם. ג. מדושים על עוד מסכתות ב"י (ש"הג שס ושס סי'
 כ"ח), ובש"ות הריב"ש (ס"ס שפ"ד) מובאים מדושי על ברכות. ד. פסקי
 הלכות ב"י (שס). ה. סי' על הלכות הרו"ף (שס). לדעת רבים חזר
 הוא גם את ס' התנוך הנודע; אולם בעל ש"הק (שס) לא כתב כי אם
 כמסתפק: ואני אומר שבאולי זהו שחבר ספר התנוך. וכן בעל ש"הג
 (שס ושס סימן ב"ט) מפקפק מאד בזה עיי"ש. והרב הגאון ר' זלמן
 מרגליות כתב בספרו ראש אפרים (קונטרס הראיות ל"ט ג') בדברים
 האלה: ומזה יתבאר לך שחבר ספר התנוך אינו הרא"ה ז"ל כמו שחשבו
 רבים וכו' ואדרבה הוכחתי מכמה מקימות שבעל ספר התנוך היה מן
 תלמידי הרשב"א עב"ל. ומשכיל אחד מווארשא הגיד לי בשם החכם
 ר' אברהם יעקב שטערין ז"ל כי חברו ר' שמואל ו' סוד מיוכלאי ספרד
 בעל ספר כללי שמואל אשר בס' תמת ישרים. וזהני ראיה לזה ממאמר
 אחד המובא בהקדמת ספרו כללי שמואל הגי'ל מספרו על תרי"ג מלות
 הנמלאות אות באות בס' התנוך, ואין ספר תמת ישרים בעת ת"י לראות
 אם הוא בן, ומאד הנני מחלה את פני כל מי אשר יש ת"י הספר
 הזה להתנון בו ולברר הדבר הזה היטב.

(53) עיון הערה 50.

(54) במאור (סוף פסקים): לפי שאדם יכול בשאר ימים (של פסק)
 לעמוד בלא אכילת מלה ויהיה ניזון באורו ובדווקן.

(55) במאור (חולין פ"ח) גזר ג"ס: בחבורנו בהלכות שמיטה ונפ"ב
 ס"א, ונפ"ג ה"פ: בחבורנו בהלכות בדיקה, ונפ"ד ב"פ. ס"ב.

(56) במאור (ב"מ פ' השאל ד"ה הא לתנן הלוקח אומר): ויש לנו
 בענין הזה בספר דברי הריב"ש דברים ארוכים ומבוארים, עם אשר

פירושים אחרים, ודקדוקים, שרירים וחזקים, נחמדים ומחוקים, והדברים עתיקים עכ"ל. ושם פ"ג פ"ג ד"ה אמר ר' יהודה: ונכבד רמזו עליה נספר דברי הריבות עכ"ל.

(57) נספר התרומות (שער ז' ק"ב ס"י ז'): דעת ה"ר זרחיה ז"ל וכו' ודייק ליה מההיא דג' פרות וכו' השיבו הה"ר אברהם ז"ל וכו' והרבה האריכו בזה נספר הריבות עכ"ל.

(58) במאור (שנועות פ"ב סד"ה ומי אמר אביו): ונס' סלע המלוקת יש לנו דברים דבורים על אפניהם בהלכות ודה. עכ"ל. ובשי"א (שירים לספריו): נסלע מחלוקת נהיה לאברהם ולזרחיה עכ"ל.

(59) שערתי בן יען אשר רחוק הוא מאד כי יסדר איש ב' ספרים נספרים על ענין אחד.

(60) בן כתוב בש"הק (ל"ב א'): כי הראש"ד לא השיבו כדוה ומבקש דעת, זולתי באויב ומספר בננות הרמב"ם, כנראה ברוב השגותיו עכ"ל. ולמען חזין מ"ש: כנראה ברוב השגותיו, אשימה לפניך לדוגמא שמן ממליכותיו בהשגותיו על הרמב"ם, בהלכות בית הנחירה (פ"ב הל' ט'): כי בלשון אחרת ידבר אל העם הזה, ומשנה לשון חכמינו. ובהלכות ביאת מקדש (פ"ח הל' א'): דומה שלא בא זה אלא לערוב את העולם. ובהלכות קרבן פסח (פ"י הלכה י"א): ואם אזכה ואוכל פסח הייתי חובטו לפניו. ובהלכות טומאת מת (פ"ב הלכה ו'): זה המספר דלה מים מזבחות עמוקים אלא שהמים עבירים. ולמעלה (הערה 48) הראתיך גם דוגמא ממליכותיו בהשגותיו על ר' זרחיה.

(61) במאור (שנת רפ"ט): והרי"ף ז"ל לא כתב מכל זה כלום, לפי שלא רצה לפרסם היתר בדבר זה, משום עמי הארץ, והרבה יש כיוצא בזה מן הדברים שהשמיט מלכתוב. ושם (סובה פ"ב ד"ה לא קשיא): לא הזכירה הרי"ף ז"ל, ואלו מן הדברים שהניח מפני שאינם מצויים אלא לפרקים ולעתים רחוקים. ושם (ערוכות רפ"ב): אין נראין דבריו אלא בדברי הרי"ף ז"ל. ושם (כתובות פ"ב ד"ה אמר ר' הונא): וכיון שראינו לר' שלמה ז"ל שפי' מעידין לפניו הן בעלמס בטלנו דעתנו מפני דעתו. ושם (געין פ"א ד"ה אמר רב פפא): ולא הייתי חושש לכל זה עד שמלאתי בהלכות הרי"ף ז"ל להלכתא אין חותמין אלא זה בפני זה, ואע"פי שלא נראה לנו זה הלשון בתלמוד משום ספר בעולם אנו חוששין לדברי הרב ז"ל בזה להתמיר. ושם (קדושין פ"א ד"ה בשער): ועמדו דברו הרי"ף ז"ל כהלכתו. ושם (בי"ב פ"ב ד"ה כתב הרי"ף ז"ל בהלכותיו): ואני אומר כי אין לתפוס על הרי"ף ז"ל בכך, ודבריו נכונים הם, אלא שאחו דרך קצרה במנהגו וכו' כך ראוי לפרש דברי הרי"ף בזה ההלכה, וכלם נכונים למבין ושירים למופאי דעת. ושם (מכות פ"א ד"ה באו אחרים): עיקר הפירוש

במו שכתב הוא (הרי"ף) ז"ל. ואם (שבעות פ"ו ד"ה אם איתא): ולענין ספק הלכות הללו אין לנו לזוז ממה שפסק הרי"ף ז"ל בהלכותיו.

(62) במאור (עירונין פ"ט ד"ה איתמר כותל): כתב עלה הרי"ף וכו' וכן כתב ה"ר שלמה ז"ל וכו' ואלולי דלא מעיילא רישו ביני אריותא אומר אני. ואם (חולין פ"ג ד"ה אמר רבא): אנו סומכין על הרי"ף ז"ל ועל ה"ר שלמה ז"ל שהם שני עמודים גדולים.

(63) לדוגמא ראה פתיחת השגותיו על הרי"ף (תמים דעים סימן רל"ח): הגה ראיתי הרב אלפאסי ז"ל דברים נפלאים ממני ואלולי מבלי ראות עיני, באשר תבהין עיני הרוואה באשר יסתכל בעין השמש מפני חלישת טבעו, ואמת כי היה לי לעלם את עיני, ולסגור דלת פי, וללכת אחריו אל הימין ואל השמאל מאין נטות, אבל כי היא מלאכת שמים וכו'.

(64) עיין שו"ת רמ"ע (סי' ק"ח) וש"הג (ת"א מערכת א' סימן ט'). ובתולדות הראב"ד אשא ואתן בדבריהם ברחבה.

(65) במאור (שבת פ"ג ד"ה ולענין פירושה דמתניתין): ויש אומרים כי תקנת רבותינו היא לענג את השבת בשמין, וכל מי שאינו אוכל שמין לריך בדיקה אחריו אם הוא מין, ואם מת יתעסקו בו עממין; ולהזמין, לבשל ולהטמין, ולענג את השבת ולהשמין, הוא המאמין, וזוכה לקץ הימין, ויש מן החכמים אומרים על השמאל שהוא ימין, אנו קורין עליהם מי יתן הפרש תחריטון ותהי לכם לחכמה. ובאצדורהם (סוף סדר שחרית של שבת ופירושה) מובא זה בלשון: ושמעתי בשם הרב ר' זרחיה הלוי, ונעלם ממנו כי הוא כתוב בספרו מאור כה"ל. ועיי"ש קצת שו"ס.

(66) עיין ספר הקבלה להראב"ד (מ"ו ב', ומ"ז א').

(67) הוא בתמים דעים (סי' רכ"ה).

(68) בחדושי המונא"י בש"מ פ"ב דכתובות (ד"ה אימר לררי אחפיסנה): כלומר וחשבינן (ל"ל וחשדינן) לה נמי ואפי" בשבועה לית לה, ואשכחנן דכותא בתלמודא, כמו שכתוב בס' הלכא מחברת הרב אדוני זקני ז"ל עכ"ל.

(69) בשיר ה' (שירים לספריו): לבאר ולפתור וכו' ושאל צקן תה. ובשיר ו' (שם) במשנה בני יון. ובשיר ח' (שם): מגדים מדשים וכו' בנופי הלכות, ועיי"ש בהערות.

(70) בנדק הבית (בית ז' שער ג'): וכן כתב אדני זקני הרב רבי זרחיה הלוי ז"ל בספר פתחי נדה.

(71) שערתי כן יען כי על השגות וזכומים כבר חזר ספרו סלע המחלוקת כה"ל.

(72) נספר התרומות (שער מ"ה ח"א סימן ד') גס ה"ר זרחיה
בתשובתו פסק וכו' זה עופס דבריו שהשיב וכו' תשובתו הרמחה לתשובתו
ורבותיו שנמשיליה וכו'. ובכלנו (סי' ז"ו) : וכן כתב הר"ם בתשובת שאלה.

(73) נש"הג (ח"א מערכת ז' סי' א') : ויש אומרים כי ספר הישר
אל מוסר חברו הר"ה. (וראה שם סי' ז' וז"ל) כפי יד המורה

(74) לבעל ש"הג הנ"ל נתחלק רז"ה שלנו ברז"ה היוני, כי ז"ל ר'י
מנחם לבואני בספר דרך חיים (סימן קל"ט) : ספר הישר מבונה לר"ת
ואינו, ואמת שר"ת חכם ספר וקראו ספר הישר, אך הוא חבור תלמודי
ואינו נמלא (כי לא נדפס עוד בימינו), ואני שמעתי שספר הישר זה
שנדפס בקונסטנטינא פעם אחת ובניגליאה פעם אחת חבורו ה"ר זרחיה
היוני עב"ל, וכל מי אשר נתן לו אלהים חן לבחן מלך, מרגיש ברגע
ההבדל הגדול אשר בין לשון ר"ת ורז"ה בספריהם, ללשון הספר הזה,
ועל בלתי היותו מר"ת יש עוד ראיה ממה שמוכר בו דבר אחד מספר
משלי כלילה ודמנה (שער י"ג) אשר הוא אך בלשון ערבית כאשר אראה
במ"א, ור"ת לא ידע לשון ערבית כידוע, ומי הוא ר' זרחיה היוני הנ"ל
לא ידע, ולא ראיתי עוד מוכר בשום מקום.

(75) נשיר י' (שירים לספריו) : ולא תימא זעירין שגוהי ובלידין
בנין די מן עשרין בליית ליה שאל.

(76) בקורא הדוכות (ט' ב' דפוס לבוב) : ר' זרחיה הלוי בר יצחק
מלוגיל בעל המאורות שהשיב על הר"ף בכל ספריו (?) והוא היה בן
י"ט שנה, זכמו שהעיד עליו אביו עיי"ש בתחלת ספר הר"ף דברא"ס
שעה אביו עב"ל. ונתחלפו לו עדות ר' זרחיה עלמו ורחיו בעדות
אביו ורחיו, בי מאמר : ולא תימא וכו' הנ"ל כתוב בשיר המתחיל אשר
תקרבתי, אשר הוא מאת ר' זרחיה עלמו, כמבואר היטב לכל קורא
בו בשום לב עיי"ש, ואך השיר המתחיל פליך נארי הוא מאת אביו, וכן
ראש בכתב אמת בהקדמת מאור עיי"ש. ובש"הק (מ"א א') כתוב שחס
בלי מספר השנים : וראיתי שהיה בחור מאד בשחבר ההשגות עב"ל.
ושניהם שגו בזה, כי באמת נתחבר ספר מאור בימי זקנותו, עיין הקדמת
מאור : וראשי דברים שכתבתי לי בילדותי. ובגוף הספר (רי"ה פ"ד ד"ה
ונשחתי המנהגות) : כי אני זכור בי ראיתי בילדותי. ושם (ב"ב פיג"ד"ה
אמר ר' יהודה) : ובילדותו הגהתי בפירושי. ושם (חולין פ"ג ד"ה אמר
ר' יוסף) : יראתי לומר דבר זה בילדותי. וכל זה יורה ברוב כי בעת
חבורו את ספר מאור כבר חלפו הלכו להם ימי ילדותו, וז"ל אי"ב כי
ספר אשר חבר בהיותו בן י"ט שנים, ועליו שר שיר אשר תקרבתי
הנ"ל, אך המעתיקים הליגוהו בטעות לפני ספרו מאור, וכו' עשו
עוד למאור ולאליס כידוע לכל באי ערי נקרא.

(77) עיין למעלה (הערה 59) הוא שם המורה על חזק יב י"ט כוונתו

(78) עיין למעלה (הערה 22, 21).

(79) בהקדמת מאור הוא שם המורה על חזק יב י"ט (18)

(80) במאור (ר"ה ספ"ג) : ותמלא דבר זה מפורש בצורתו העשויה לו בספר חכמי (בלי ספק ל"ל חכמת) הנוכחים שחבר הנשיא רבי אברהם ברבי חייא הספרדי ז"ל בשער השלישי מן המלך הראשון, וכן תמלאנו גם בספר העשור עפ"ל. הוא היה בשנת ד"א תתס"ה בכתוב במאור עינים (פכ"ג) ז"ל : גם הר"ר אברהם הנשיא שהיה בשנת ד"א תתס"ה בנראה בספרו חשבון המלכות שער ח' עפ"ל. וזכוחסין בתוב כי בשנה שהיא נפטר ול"ע, חכמתו בחן תרנה, ותבונתו גודעת בכל אפסו הארץ. הבהשי כתב עליו באגרת מליצה להרשב"א (ש"ת הרשב"א סי' תי"ח) בדברים האלה : והנשיא ר' אברהם המבונה חב"ה א"ל-שורט"ה (עיין מ"ש על זה בחולדות רבינו בחיי בעל הפירוש על התורה הנקרא על שמו וכד הקמת הערה 63). גם הוא התפלסף והעמיק בשבע חכמות, וממנו אכלנו ספרים רבים, במספר, ובתשבורת, ובתבונה, ובסוד העבור, וגם בחכמה האנושית, ובסתרי תורה ספר קראו גדל האדם עפ"ל. החכם קארדאן Cardan ימנהו את י"ב בעלי בשרונות גדולות אשר היו מאז מעולם. ובתעודה בישראל (לד קל"ג) כתוב בשם החכם ר' שלמה לעווזאהן כי הוא המליץ את האלגנצרא, והוא אך חלוס חזיון לילה. וכן מ"ש שם כי היה תלמיד ר' משה הדרשן הוא שוא ודבר בזב, כי לא נמלא רוח מזה בשום מקום. וכן למ"ש שם כי היה לוי, לא אדע מקור נאמן. ואין ספק אצלי כי נתחלף לו ר' אברהם הזה בר' אברהם ב"ר חסדאי הלוי בעל בן המלך והגזיר, ובעבור זה יחס לו שם ספר הגיון הנפש העלובה, בדסקה גדלתי החשובה, המוחסם בשפתי ישנים (אות מ' כוונתו 102) לר' אברהם ב"ר חסדאי הלוי עיי"ש, וכן מ"ש הפרטמחן כי היה רבו של הראב"ע איננו אמת, כי אין זכר מזה בכל ספרי הראב"ע, וגם לע"ג אם חשבון הזמנים מסכים לזה, כי בשנת ה'לד' ופטירת הראב"ע נבוכי כל סופרי הדורות, ולדעת האומרים : כי הראב"ע נולד בשנת תתי"ט ור' אברהם בר חייא נפטר בשנת תתס"ה לא יתכן זה כלל, כי בשנת פטירת ר' אברהם בר חייא לא היה הראב"ע כי אם בן שש שנה. ואלה המה ספריו הנודעים לנו : א. ספר העבור (מאור מקום הנ"ל), ומ"ע פעמים רבות). ב. ספר חכמת הנוכחים (מאור מקום הנ"ל). ג. ספר חשבון המלכות (מ"ע פכ"ג ומ'). ד. ספר מגלת המגלה (עקדה פ' פקודי, ומ"ע פמ"ג ועוד בהרבה ספרים), והוא מדבר מביאת המשיח (אשר היתה מיועדת לדעתו להיות בשנת ה"א ק"ח) ומחשיית המחס. ה. ספר גורת הארץ (עיין שפתי ישנים אות ל"ו ובשער החיובן, והרב ר' מרדכי יפה חזר עליו

פירוש (עיין ש"י אות ל כוואער 66). ו'. ספר הקלים (ראביע קרוז
לסוף דניאל). ז. ספר גדר האדם (אגרת הנדרשי הג"ל).

81) בספר התרומות (שער מ"ה ח"א סימן ד'): גם ה"ר זרחיה
כתבנו וכו' ולרוח משפט יושב על המשפט הראב"ד בר יצחק. ותולדותיו
אכתוב אי"ה בספר מיוחד.

82) בהקדמת מאור ובגוף הספר במקומות רבים.

83) במאור: "ב"ק פ"ד ד"ה כתב ר' אפרים): אלו דברי הרב הזרחי
ז"ל. ולא ראיתיו עוד מובא בשום מקום בכנוי ההוא. וז"ע לדעת כונת
הכנוי ההוא. הוא היה תלמיד הרי"ף, ומ"ש ביוחסין: רבי אפרים תלמיד
הרב אלפס שהשיג על רבנו זרחיה, וממנו בש"הק: וזרחיה אפרים תלמיד
הרי"ף הלילו (מהשגות ר' זרחיה) ומנהם בספרי דורות אחרים, והוא
טעות גדול, כי ר' אפרים היה קודם בזמן לר' זרחיה, ומובא תמיד
במאור בהוספת מלת ז"ל. ולא אדע מאין בא להם הטעות ההוא.

84) בס' התרומות (שם): ומלינו סמך וסעד לדנה זה בספר בן
גוריון הכהן שכתב וכו'.

85) במאור (גטין רפ"ז): עד שראיתי בפירוש כתובת שאלה לרבנו
הא"י גאון זללה"ה בר ישראל, עמוד הימיני, פטיש החזק, אין בנו כת
לעמוד בסניו, ועוד במקומות רבים.

86) בשיר א' (שירים לדברים אחרים): הרב שמו בשמי.

87) בהקדמת מאור.

88) במאור (חולין פ"ג ד"ה אחרת): ומן החכם ר' יהונתן ברבי
אשר ז"ל שמעתי פי' דבר זה והנאלי.

89) במאור (סוכה פ"א ד"ה ובי"ה): ושמעתי כי גמלא בפירושי ר"ח
ז"ל נמס' סנהדרין. ואם (יבמות פט"ו ד"ה לריך לדקדק): והרב ר"ח
בפסק שלו.

90) במאור (ב"מ רפ"א): לפי הרב ר' יוסף הלוי י' מיגש ז"ל
במגלת סתריו. וכן עוד באזה מקומות. ואם (ב"ב פ"ג ד"ה כתב הרי"ף
בהלכותיו): ובא ה"ר יוסף הלוי ז"ל תלמידו אחריו, ותפס עליו והאריך
בפירושו בהלכה זו. וכ"ה שם (ד"ה ר' יהודה), ואם (שנועות רפ"ה):
כתב ה"ר יוסף הלוי וכו' בדכתיב בפירושי שנועות שלו. וכ"ה שם (פ"ו
ד"ה שלחו ליה). תולדותיו הלא הן כתובות על ספר הקבלה להראב"ד,
ובתחילת כת יהודה (שירים לחמה פי' ח') שיר לחמתו. ובהקדמה

גם כחב קינה על מיחת אביו. וכתחכמוי (שער מ"ו): ור' ילחק בן מאיר בן מיגש מקור החכמה והענוה, ובו כל מדה נארה. והוא נכד ר' יוסף. ועיין ספר הקבלה להראב"ד מזנו ר' מאיר. מספריו אין עמנו כי אם חדושו על ב"ב ושי"ח.

(91) במאור (פסחים פ"ב ד"ה אמר רבא הלכתא): וכן נמלא בכתב ידי מר יוסף בר יוש"תו ממדינת גייאן שהעיד על רבו הר"ף ז"ל שחזר בו בסוף ימיו. ואם (ע"ז פ"ה ד"ה כתב הר"ף ז"ל מתחלה): ראיתי ספר אחד שבו מעבר לים, והיה כתוב בכתב יד אחד מתלמידי הרב ז"ל בלשון ערבי מכתב שפירושו כך: בסוף ימיו של רבנו הרב וכו', והוא הגיל כמבואר לכל קורא בנב' מקומות האלה.

(92) במאור (חולין פ"ג ד"ה סימני בהמה): כת ה"ר יעקב ז"ל ושיבתו וכו' והנה העתקתי מה שמלאחי כתוב על שמו מכתב ידו בם' הישר שלו. ובמקומות רבים בו: ה"ר יעקב ברבי מאיר.

(93) במאור (כתובות פ"ד ד"ה הא דתניא בכתב): וה"ר יעקב מרומרו, וכן עוד במקומות רבים, ובישע אלהי חסדי אוליאל לאור בספר מיוחד תולדותיו וקורות ספריו, וביחוד קורות ספרו הישר, ותולדות כל החכמים המובאים בו. והנני מודיעך כי בעזר החונן לאדם דעת הפיכותי אור גדול על פני כל הספר הזה, אשר כמהו לא נשתבש עוד ספר עלי ארץ, והסירותי את כל הקמטונים והחרולים אשר כסו את זהרו, ותכלית תקון תקנתיו עד אשר לא יכיר איש אים הוא זה אשר ראהו מקדם, והכל בראיות ברורות כיד ה' הטובה עלי; גם הופעתי נהרה על כל שיריו וחרוזיו, והלגתים בתבנית כל השירים. ולדוגמא אליגה נא בזה תקון שיר אחד קטן, וממנו ישפטו כל חכמי לב על הישר. וז"ל: אני ישן ולבי ער, לתאות דוד כאש יבער, בדבריו בו הלא יסער, וינוע כעין יער, ואנכי מי איש בער לעומת יושבי שער, חרוז אים מעט מזעיר יהיה בעיניו לעין מיאור עכ"ל (ענינים שונים סימן תקל"ה). בינה נא בשיר הזה בטרם אשימהו לפניך מתוקן וטוב ויפה, ואחרי כן, ותדע מה עשיתי. וכן הוא מחוקק:

ע"מ יתד וכו'

אני ישן ולבי ער,

לתאות דוד כאש יבער,

בדבריו בו הלא יסער,

וינוע כעין יער,

ואנכי כאיש בער,

לְעֵמֶת יֹשְׁבֵי שַׁעַר, חָרְזוּ אִם מְעַט מְזַעַר, בְּעֵינָיו יְהִי לְאֵין מְשַׁעַר.

(ר"ל גם אם חרוזי וזירי הוא מעט מזער יהי בעיניו כדבר שאין לו שעור).

ואגב גררר אשימה לפניך עוד תקון חרוז אחד מר"ת. ז"ל התוספות (ע"ז ל"ד א' ד"ה דורדיא): ובתב ר"ת והמורה יורה כגן סורר ומורה, ועלי יערה רוח הבורא עכ"ל. מה והמורה יורה כגן סורר ומורה? מי אם בן סורר ומורה למורה? אולם טעות גדול נפל פה וז"ל ככתוב בכלבו (ס"י ל"ו) וז"ל: וכן דעת הר"מ (ל"ל הר"ח) שכתב:

וּמִן דְּשָׂרֵי

יָרָה יִירָה,

בְּבֵן סוֹרֵר וּמוֹרָה,

וְעַל הַמַּחְמִיר רוּחַ חַן יַעֲרָה

מֵאֵת הַבוֹרָא.

עכ"ל. ועתה הנני מתלה את פני כל מי אשר בון ועצר בניו, וחפץ להיות לדקתו עומדת לעד, לבזר רכוש, ולהזיל זהב מכיס, ולהוליל לאור את הספר הזה בהנהותי ובתקוני, ובסדר אשר ערכתיו ובתולדות ר"ת וקורות ספריו ותולדות כל המכמים המונאים בספרו הזה בראש, ולפני כל תופשי תורה וסבמה הנני מפיל את תחנותי לעזור לי איש איש כפי אשר יש לאל ידו בכל הדברים הנלרבים עוד להשלמת עבודתי הזאת. ועוד דבר אחד הנני מודיע בעת, כי המרגניתא דר"ת אשר גרפסה בראש ספר חובת הלבבות (דפוס פיורדא תקכ"ה) היא לקומה מספר הישר הקטן על עיני מוסר המיוחס בסקר אל ר"ת, והחכם ר' יהודה ליב דוקעס לא ידע מזה, עיין ליון (תר"ב לד ק"ג בהערה).

94) במאור (פסחים פ"י ד"ה לא יפחתו לו): ומלאתי בהלכות ה"ר יצחק בן גיאיות ז"ל. ושם (ר"ה פ"ג ד"ה ניקב וסתמו): וה"ר יצחק בן גיאח פסק כלשנא בתרא, וכך כתב בהלכותיו. גם תולדותיו כתובות על ספר הקבלה להראב"ד, ואנכי אוסיפה מעט, הלכותיו מובאות לרוב באבודרהם ובמגיד משנה, ובסוף ש"ות חשב"ץ (חוט המשולש ל' אברהם אבן עוואה ס"י ל"ב) מובאה תשובה ממנו. ובש"ות הראש"א (ס"י תקל"ח) מובא מחזור ממנו וז"ל: ומה שאמרת שהרב רבי יצחק ז"ל בן גיאח כתב במחזור חרוזה אחת כתוב בה: עשית בראשית שנעה גלגלי רקיעים, ברוח פה עגולים לא מרובעים, מנינס בהתחלקם עולה לשלש מאות

ותשעים, הנה השמים ושמי השמים עב"ל. ובאנדרהס (סוף סדר תפלת פורים ופירושה) כתוב בשם ספר המנהגות: ונראה צעירי שפיוט היה שעל הצית האחד עונין ארור המן, ועל הצית האחר עונין ברוך מרדכי וכו'. והרב ר' יצחק עשה פיוט בדוגמא זו עב"ל. וקרונו כי הוא ר' יצחק הזה. ובש"י (אות ש') מובא ממנו שירה נעימה על פורים עם פירוש ר' אבא מרי, נמלא צביליטעקא אקספורט, ואולי הוא הפיוט הנ"ל. ובעל תעודה בישראל (כד קלי"א) העיד כי ראה ממנו שיר לפורים בלשון ארמית המתחיל יום פוריא יומא דגן עיי"ש, ונ"ל כי הוא הראשון אחרי בעל תרגום שני אשר חנר שיר בלשון ארמית. ובאגרת הנדרשי כתוב: ומהם הרב ר' יצחק בן גיאת, וממנו אחנו פירוש נאה נקהלת מראה עיניי החכמה, ופיוטים ג"כ רבים מספרי החכמות (כעין הפיוט המובא למעלה מש"ת הרשב"א) מיוחדות אליו בימי התשובה עב"ל, ופי' על קהלת מובא בספר יקוו המים לר' שמואל אבן תבון. ונ"ל כי חנר גם פירוש על התורה, עיין ראש"ע (עקב). גם תלמידו ר' יוסף הדיין ברבי יעקב בן סהל היה פייטן גדול (ספר הקבלה להראב"ד, ובסוף כתוב: ור' יוסף הדיין בר יצחק, וכ"ע איזה יבשר), ובתחכמוני (שער י"ח) כתוב: ור' יוסף בן סהל למחנה השיר מאסף, והמליכות יולדו על צרכי יוסף עב"ל.

95) במאור (שנת פ"ב ד"ה אמר ר' יהודה): וכבר השיב עליו הרב הנשיא רבי יצחק בר רבי ברוך ז"ל, וזה מובא גם בתמים דעים (סימן רכ"ד). גם תולדותיו כתובות על ספר הקבלה להראב"ד, ואנכי מעט אוסיפה, בהקדמת בתולת בת יהודה בתו בי ר' יהודה הלוי כתב לו שזה בתים ביום מילת בן בנו אשר נקרא יצחק על שמו, ולר' ברוך בנו כתב ארבעה בתים, ועל מיתתו כתב שלש קינות. ובסדר תפלות לבני שינגילי (אמסטורדם תקכ"ט) אשר ת"י, נמלא שיר אחד ליום מילתו המתחיל: שיר חדש בפי כלנו, כי ילד ילד לנו. ובס' יסוד עולם (מאמר ד' ס"ז) כתוב: עז שמלאתי כי הכיר יצחק בר ברוך בטל את דבריהם ושענותם וכו', והוא לקוח בלי ספק ממחברת העצור אשר כתב לרבי יוסף הלוי בן הנגיד (ס' הקבלה להראב"ד). ודע כי שם (מ"ד א') נפל טעות, כי ז"ל שם: ר' יצחק בר ברוך ור' יצחק ברבי יעקב ברבי ברוך בן אלבאליה מקהל קרטובה עב"ל, ויובל הקורא לשפוט מלשון הזאת כי נמנה פה ב' תבמים, אף, ר' יצחק בר ברוך, ב', ר' יצחק ברבי יעקב וכו', ובעל ש"הק ואחיו בעל קורא הדורות שפטו בן באמת עיין ספריהם; אולם אם תעוין היטב בס' הקבלה להראב"ד שם ואחרי זה תראה עד מהרה כי ז"ל רב יצחק בר ברוך בר יצחק ברבי יעקב וכו', וכי לא נמנה פה רק חכם אחד. ותדע מזה מה מאד לריק לדקדק בקריאת הספרים, ואף ע"י שבוש אחד קטן ילכו אנשים רבים שולל, ויולאו משפט מעקל. ואנב גררא אודיעך כי עוד טעותים רבים נסלו

נס' הקבלה להראב"ד, והוליכו אנשים רבים בתהו לא דרך. ולדוגמא
 אשימה לפניך טעות אחד מהם ותקונו. גם (מ"א ח') כתוב בדברים
 האלה: והלשינו פריני ישראל ברב שריות ורב האי, ותפסם המלך ישמעאל
 ובזו כל אשר להם, ולא השאיר להם שום מחיה בעולם, ונתלה רב
 שרירא מידו אחת עב"ל. והנה המלות האחרונות: ונתלה רב שרירא
 מידו אחת הן פסרות הנגה ומוקשות עד מאד, מה זה נתלה מידו
 אחת? ומדוע נתלה רב שרירא לבדו, ולא גם בנו רב האי? הלא גם
 זו הלשינו פריני ישראל, וגם אותו תפס המלך? גם בלתי מובן אם
 שלל המלך את חיי רב שרירא, מה זה שכתוב עוד כי לא השאיר לו
 שום מחיה? למה לו מזון ולידה בקבר? על כן ג"ל ברור כי יש ע"ס
 במלות ההן, וכי ג"ל ונתלה (בחי"ת) מיד וימת (הוי"ו אשר היתה
 בכתב יד הראב"ד בראש מלת וימת, נחקרבה ע"י חיזה מעתיק אל מלת
 מיד, וכן מלת ימת נשתבשה על ידו ונחפכה למלת אחת, ועל ידי זה
 נעשות מלות מידו אחת), ור"ל כי מיד אשר תפסו המלך ובזו כל אשר
 לו ולא השאיר לו שום מחיה, נתלה וימת, כי כשל כמו מסבול בעבור
 גדול וקשותו, אבל בנו רב האי היה אז עוד לעיר לימים והיה לאל
 ידו לסבול את התלאות אשר מלאוהו. ור"ל לאמר עוד כי מלשינות פרוני
 ישראל היתה אודות הכסף אשר לקחו מבני ישראל בעד תשובתיהם,
 כדרך כל הגאונים, וכי אמרו לפני המלך כי יבנו כעפר כסף ויקחו
 מבני ישראל הרבה יותר מדי מסורים ולא ישאירו להם מחיה ע"י
 ובעבור זה הענישם המלך מדה כנגד מדה, ובזו כל אשר להם ולא
 השאיר להם שום מחיה, ויותר לא עשה להם, ועפ"י ג"ל כי במ"ש
 ותפסם המלך, אין רטונו לאמר כי שמש בנית הסהר, רק רטונו לאמר
 כי תפסם והביאם לפניו, ובזו כל אשר להם, ולא השאיר להם שום
 מחיה, ואח"כ הביאם והלכו לדרכם. וקצוב עוד לאמר כי אחרי אשר
 קרה את רב האי המקרה ההוא קבל עליו לבלתי קחת עוד מאומה
 מן אדם, ולכלכל א"ע רק בניגע כסיו ונעמל ידיו, וזה הסב אותו
 לאמר בשירי מוסר השכל אשר לו: במלך סת אכול ורעה עשנים, ואל
 תשאל אגורה מנדיבים עב"ל. ועי"ש עוד מאמרים בעין המאמר הזה.
 וכן באגרת רב שרירא גאון נפלו טעותים רבים, גם מאמרים רבים זו
 נעתקו ממקום הראוי להם אל מקום אחר הבלתי ראוי להם, מלבד
 אשר יחסרו ממנו דברים רבים כאשר תראה במ"א. בתחכמוני (שער ג')
 כתוב: ושירי הרב בן ברוך מקום (ג"ל מקורם) ברוך, ושלחנס לכל בא
 ערוך עב"ל. גם תלמידו רבי יוסף ברבי לדיק בן לדיק היה חכם גדול
 ופייטן זיכר שמים (ס' הקבלה להראב"ד). ובתחכמוני (שער ח') כתוב:
 ור' יוסף בן לדיק בנות שירו ויקרעו ים המדע קרעו, מפרכ הרים
 ומשבר סלעים, ובתוקף מליו הרכי עד יעתוק, ומי מרה ימתיק, ונעת
 ישאו כל בנות השור תרוממנה קרנות לדיק עב"ל. ובתולדת בת יהודה
 (ח"ב ס"ו) שור ממנו לכבוד כי יהודה הלוי, ואחריו ב' שירים לכבודו

מאת ר' יהודה הלוי. לדעת בעל קורא הדורות הוא ר' יוסף הנדיק
 שחבר ספר עולם הקטן הנזכר באגרת הרמב"ם לרבי-שמואל אבן תבון
 עיי"ש שהרמב"ם הביירו וידע אותו ואת שיחו. ומאד יש לתמוה לפ"ו
 על מ"ש באגרת הנדרשי: ושני חכמים שלא נודע אללנו זמנם וכו' והשני
 נקרא ר' יוסף וממנו אללנו ספר קראו עולם קטן וכו' עכ"ל, הלא זמנו
 כתוב באר היטב בספר הקבלה להראב"ד עיי"ש? וגם מאגרת הרמב"ם
 הנ"ל נדע כי היה בימי הרמב"ם?

96) במאור (סוף מ"ק): ושמעתי עליה בשם ה"ר יצחק בר מלכי
 לדק, ועיין ש"הג (ס"א מערכת י' סימן י"א) כי הוא הר"י מסימפונט
 אשר פירש כל סדר זרעים וטהרות. ובספר המכריע (סי' ס"ב, פ"ו)
 מובא פירושו על כלים; ודע כי הוא היוני המובא בהשגות הראב"ד
 למפרש סדר זרעים וטהרות. עיין הלכות מתנות לעניים (פ"ה הל' י"א)
 והלכות טומאת מת (פ"א הלכה י"א, ופי"ד הלכה ז', ופי"ו הל' ג'),
 כי סימפונט הוא אי סיפהחנטן Siphanto, והוא אי אחד מאי
 ארכיפלגוס Archipelagus אשר כל תושביו היו יונים.

97) במאור (צ"ה פ"ג ד"ה והא דאמר רב פפא): ומלאתי כתוב
 לרב ר' מאיר ברבי יוסי ז"ל שהעיד בשם ה"ר יצחק בן מרן לוי, וכ"ה
 בתמים דעים (סי' קכ"ב). ובספר התרומות (שער י"ד ח"ג סי' א'):
 של ר' יוסף בן מרן לוי וכו' כבר מת אחיו הר"ר יצחק בן מרן לוי ז"ל
 בעונות בלא זכר.

98) עיין הערה הסמוכה לפ"ו.

99) עיין הערה 38 39. והוא מובא פעמים רבות בתמים דעים
 ועוד בהרבה ספרים קדמונים.

100) בשיר אי' (שירים לדברי אחרים): אך האנוש משולם קדש תרומת.

101) במאור (ב"מ פ"ב ד"ה אמר רבא ראה סלע): ושמעתי מפי
 ה"ר משולם בר — בפירוק קושיא אי'. וקרוי כי הוא ר' משולם המובא
 פעמים רבות בתמים דעים, והיה רבו של הראב"ד בעל ההשגות.
 ואי"ה לדברה ממנו בתולדות הראב"ד.

102) במאור (שבת רפ"ט): וה"ר נסים ז"ל פירש במגלת סתרים
 שלו, וכ"ה שם (סוף פסחים).

103) במאור (ריש ב"מ): ר' סעדיה גאון בחבור שטרות. ושם (סוף
 יומא): מלאתי בסדורים קדמונים שנכתבו על שם מר רב סעדיה. וחבור
 שטרות מובא בעטור (ע' ע"ב). ובתוס' (ב"ב קכ"ב ד"ה מתנת שביב
 מרע) כתוב: ומה שכתב הגאון בתקון שטרות, אולי הוא זה.

104) פירושי רש"י מובאים בספריו עד אין מספר, ופסקיו במאור (פסקים פ"א ד"ה הא דתניא).

105) במאור (כתובות פ"ב ד"ה אמר רב הונא): וראיתי לנגיד ז"ל בהלכתא גברתא פ"י אהר בשמועה זו, וכ"ה שם (שם פ"ד). וגם תולדותיו כתובות על ספר הקבלה להראב"ד, ואנכי אוסיפה דברים אחרים. בפתיחת מאזנים להראב"ע כתוב: ורב שמואל הנגיד ממדינת קורטנה חקק ספר העשר, והוא גדול מכל הספרים הנזכרים ואין למעלה ממנו עכ"ל. וביסוד מורא להראב"ע כפי הגוססא המובאה בסוף ספר מכלל יופי להר"ש ק"י מלך כתוב כי חזר ב"ב ספרים בדקדוק. ואגב גררא אעיר על מ"ש שם כי ר' מריוס חזר עשרה ספרים בדקדוק, ולמה אפוא לא הזכיר בפתיחת מאזנים כי אם שנעה ספרים מר' יונה הרופא בן גאנח אשר הוא ר' מריוס? ואולי ספר יסוד מורא חזר אחרי מאזנים וראה אז ג' ספרים ממנו אשר לא ראם בעת חזרו ספר מאזנים. בש"י מובא ספר בן משלי מר' שמואל הנגיד על שירים וחרוזים. ובליין (תר"א ד' קל"א, קל"ב, קל"ג) מובאים ה' בתים ממנו לדוגמא. ובתחכמוני (שער ג'): עד בא הנגיד הגדול רבי שמואל הלוי ז"ל והיה שיריו נגידיים וראשים, ועניניו חזקים וחדשים, אך רוב שיריו עמוקים וקשים, וכריכים לפרושים. ושם (שער י"ח): ובימיו היה הנגיד רבי שמואל הלוי ז"ל הקוסף במלכות השיר זרוע רמה, והוליא לאור תעלומה. ובסוף ס' הקבלה להראב"ד: בימי ר' חסדאי הנשיא התחילו (המשוררים) ללפף, ובימי ר' שמואל הנגיד נתנו קול. בפירושי הראב"ע על תנ"ך מובאים ממנו פירושים רבים. ובאבודרהם (סדר תשעה באב) מובא ממנו פירוש על הבז לגאונים. הוא חזר גם ספר מבוא התלמוד אשר היה כולל ב' חלקים, אולם חלק הב' נאבד מאתנו, עיין תולדות רבנו האי גאון (הערה ב'). וגם מחלק האי' לא נשאר בידנו כי אם מעט מועיר ובשבוש. החלק הזה יפרד לשלשה ראשים: א', תבונת התלמוד, והוא מראשו עד ד"ה מחלוקת התנאים; ב', כללי פסקי הלכה, והוא מד"ה מחלוקת התנאים עד ד"ה וחברא (כ"ל במקום ותיובתא) שנייה, בינה היטב ותראה האמת; ג', באורי מלות תלמודיות, והוא מד"ה ותברא שנייה עד כל מחלוקת, כי מאמר כל מחלוקת כ"ל ברש"י הב' בין כללי פסקי הלכה, וכן מאמר: והתנאים הם מעתיקי המשנה וקוראים אותם תנא, אשר ברש"י הב' כ"ל ברש"י הג' בין באורי מלות תלמודיות, כמבואר לכל קורא משכיל. ויש לפ"ו ברש"י הג' באורי ג' מלות תלמודיות. א', מפנה, ב', תברא, ג', תנא; ובלי ספק היה כולל הרש"י הזה באורי מלות רבות, ואולי היו ע"ם א"ב כמו הערוך. ומה מאד ידאב לב כל דורש דעת על אבדן ספר יקר כזה. והא לך איזה תקונים והערות בחלק הזה מן המבוא:

- א. ד"ה אמר המחבר: ר' יהודה הנשיא כי כתבה וכו'. בלי ספק היה כתוב מאמר אחד בין מלת הנשיא למלת כי, כי כפי אשר לפנינו אין טעם כלל למלת כי.
- ב. שם: והפיו' הזה יתחלק וכו'. ז"ל והחלק הזה, ר"ל חלק המשנה ועיי"ש.
- ג. ד"ה והחלק הנב': של פיי המשנה, ז"ל שהוא פיי המשנה.
- ד. ד"ה והברייתא: ואותיות דר' עקיבא, בלי ספק הוא הוספה מאיזה מעתיק הדיוט, כי מה לאותיות דר' עקיבא אשר הוא ספר אגדה וקבלה בין הברייתות הכוללות דינים והלכות.
- ה. ד"ה והפירוק: הוא פירוש הקושא, ז"ל הוא פירוק הקושא.
- ו. ד"ה ומעשה: והמעשה יעשה על ההלכה, ז"ל והמעשה יסייע אל ההלכה.
- ז. ד"ה ותיקו: והממון המוטל וכו' עד האסור. כל הדבור הזה הוא הוספת איזה מעתיק לפרש דברי ר' שמואל; אם הוא צענין ממון לקולא ואם הוא צענין אסור לחומרא. והבן.
- ח. ד"ה סתם מתניתין: כל מקום שנאמר נד"א מאימתי ובזמן באמת הלכה למשה מסיני, ז"ל כל מקום שנאמר נד"א אימתו בזמן אינו אלא לפרש דברי חכמים, וכל מקום שנאמר באמת הלכה למשה מסיני, המאמר הא' הוא מסנהדרין (כ"ד ב'): אמר ר' יהודה אימתי בזמן וכו'. ושם (כ"ה א') כל מקום שאמר ר"י אימתי ובמה אינו אלא לפרש; והמאמר הנב' הוא משבת (ל"ב ב'): כל באמת הלכה היא. ועיין פה בהגהת ר"י.
- ט. ד"ה והתנאים: הלכה כרב ששת באסורי וכרב נחמן בדיני, סבת זה היא היות רב ששת סומא בשתי עיניו, וסומא בשתי עיניו פסול לדון, ככתוב בהג"א (סנהדרין פ"ד סימן ט'), ובגלל זה לא ישב מעולם למשפט, וגם לא עסק הרבה בלי ספק בדיני כאשר עסק באסורי, ורב נחמן היה בקי יותר בדיני מבאסורי, צעזעור היותו דיין לריש גלותא (עיין רש"י קדושין ע' ע"א ד"ה לא תיבעי) אשר צביתו ישבו חמיד כסאות למשפט.
- י. והנה צעזעור (כ"ח א') כתוב: סמך על רבנו שמואל בן חפני בספר המבוי דהלכתא כדמון בשתי הלכות עכ"ל, ואין ספק כלל כי ז"ל המבוא במקום המבוי, וכי היה כעין המבוא מר' שמואל הנ"ל הכולל כללי פסקי הלכה כג"ל. עוד י"ל כי ז"ל רבנו שמואל הנגיד במקום רבנו שמואל בן חפני, וכי כון אל מבוא התלמוד הנ"ל, ואף שלפנינו

לא נמלא בו מאמר הלכתא כאלמון בשתי הלכות, יוכל להיות כי לפני בעל העטור היה כתוב בו, וכבר הראיתי בסמוך כי חסר ממנו הרבה, ואל תחמה על הגהתי בעטור, כי כבר כתוב ביד מלאכי (כללי שאר המכברים והמפרשים סי' כ') בשם הרב בעל מכתב מאליהו: ס' העטור בלו מלא חסרונות וטעיות, כנודע לעומד עליו, ולא דבר ריק הוא להגיה עליו עכ"ל.

בש"י (אות נ' נומער 6) כתוב כי ר' שמואל הנגיד חבר פירוש על ספר נבואת נחמן קטופה זה פתח מר' אברהם הלוי הזקן, מי האיש אשר יראה זה ולא ימלא שחוק פיו, ושפתיו לעג וקלס? ר' אברהם הלוי הזקן הוא המכבר, ור' שמואל הנגיד הוא המפרש? ? ? הביטו נא וראו אם נכון להשען על הספר הזה?

106) במאור (ע"ז פ"ג ד"ה ההוא גברא): לרב רבי שמואל ז"ל מרומרוג, והוא הנודע בכנוי הרשב"ס.

107) במאור (כתובות פ"ח ד"ה אמר רב נחמן): ור' שמעון קיירא בעל הלכות ראשונות. ושם (חולין פ"א ד"ה בתב הר"ף ז"ל): ואף בעל ההלכות הראשונות. ונקראו הלכותיו ראשונות בערך כל ההלכות אשר נחברו אחריו.

108) בהקדמת מאור מאמר בשם חכם אחד סתם, ובגוף הספר (שנועות פ"ז ד"ה אם איתא): אלא ששמעתי משום חכמי גרנונא הגדולים. ועיין ספר הישר לר"ת (סי' תקע"ט), ובס' המבריע (סי' פ'). ובמאור (ר"ה פ"ד ד"ה אין מעכבין): וכן יראה הוראה מלפני חכמי המקום הזה. ושם (בינה פ"ג ד"ה והא דאמר רב פפא): ובשאלה שאלה מלפני חכמי המקום הזה וכו' והשיבו, והמה חכמי לוניל הגי' (הערה 28).

109) במאור (סנהדרין פ"א ד"ה וליעבריה): כמו שמפורש בסוד העבור, ונ"ל כי ירמוז למחברת עבור, וכל סודו מר' יצחק בר ברוך הגי'.

110) במאור (פסחים פ"א ד"ה הא דתניא): ומה שכתוב בספר העתים.

111) במאור (ע"ז פ"א ד"ה אמר רב הונא): וזה נמלא מסורג בתשובת הגאונים.

112) למעלה (הערה 3) הראיתי כי ספר מאור נוסד בין שנת תת"ק לשנת תתק"ז, והרמב"ם נולד בשנת תתל"ג, ואם כן אם נוסד ספר מאור בשנת תתק"א היה הרמב"ם אז בן ח' שנה, ואם נוסד בשנת תתק"ז היה בן י"ג שנה.

113) ספר הלכות שחיטה ובדיקה, ודברי הריב"ש וסלע המחלוקת, נוסדו לפני ספר מאור, כי מובאים בו, ואולי גם הפירוש על מסכת קנים, ופתחי נדה נוסדו לפניו, ויוכל להיות א"כ כי נוסדו עוד לפני שנת תתל"ג.

114) ר' יצחק נפתח (עיין אדרת אליהו לר' אליהו בשי"ל), ונתן דלוגיתא, ור' בוסתנא, ריש גלותא, ועוד הרבה (עיין דוד מרדכי).

115) ברקה (סי' כ"ח): אלו הן המינין, האומר עולם במנהגו נוהג אין אלוה בעולם, או אומר אין הבורא קדמון לכל, או אומר יש אלוה אחר עמו וכו', או האומר אין שם נבואה בעולם וכו', אלו הן מינין ואפיקורסין שמורידין אותן אם לא עשו תשובה שלמה עכ"ל. והוא לקוח בשנוי לשון מספר משנה תורה להרמב"ם (הלכות תשובה פ"ג הלכה ז', ס', י"ד). ואם יתפזר איש להתעקש ולאמר כי איננו לקוח מספר הנ"ל, וכי הוא מאת בעל הרקח בעצמו, ישם נא על לבנו לשון: האומר אין שם נבואה הנ"ל, שהיא אך סגנון הרמב"ם בכתוב כ"מ (הלכות יסודי התורה פ"א הלכה א'), ואדמה כי יודה בע"כ לדברי. ומה שלא הזכיר את הרמב"ם או את שם ספרו, וכן מה שלא הזכיר הרב בעל העטור את ספרו, כי אם בלשון: חבור חדש (אות ק', קדושין ח"א) היה לדעתי מפני מוראו של ההמון והבן; אולם תמוה מאד מדוע הזכיר הרב בעל העטור בפירוש את שם ר' משה בן מיימון במאמר א' (ב' ע"ב)? ואולי יש שם ט"ס, וול"ע.

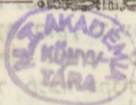
116) ספר המקמץ המובא בהקדמת חובת הלצבות הוא מאת הקראי ר' דוד הנבלי המכונה א"ל מקמץ, המובא באגרת הנדרשי ע"י ש, כאשר אנרר באריכות בעזרת אלהי חסדי בתולדות בעל חובת הלצבות, ומה אנרר גם השתמשות ר' אליהו מורתי בספרי הקראי המכונה האחרון. ואדברה הרבה בענין הזה, ואליין כל ספרי הקראים המובאים בספר שפתי ישנים, ואעתיקה פסק דין אחד לזכות הדורשים רבנים דברי א"ה וחמיהם בכלל ד"ח, הנמלא בספר דרשות בתיבת יד אשר באובר ספרי הישג הנכבד ר' יהודה חי רוקקה.

117) בסדר סליחות לספרדים נמלחה תחנה אחת המתחלת בזכרי על משכני וחתום בה בלעם חזק, ובלעם זה היה בלי ספק מהקראים, כי הרבנים לא מסקי בשמייהו דרשיעי, ככתוב ביומא (ל"ח ב') ו"ל: מאי ואם רשעים ירקב? איך אלעזר רקבונות תעלה בשמותיהם, מאי הוא? אמר רבינא דלא מסקינן בשמייהו עכ"ל, ועיין שם בתוס' ישנים, ובתוס' כתובות (ק"ד ב' ד"ה שני דייני). ואנב גררא אחוה דעי על ר' יהודה בן בלעם המובא בפתיחת מאגיס להראב"ע, כי גם הוא היה קראי מהראיה הנ"ל, ואולי היה בנו של בלעם הזכור.

118) בן הגיד לי משביל אחד מווילנא בשם הרב הגאון ר' אליהו ז"ל משם; ואם קבלה היא נקבל, ואם היא אך השערה אין נפשי אליה, כי לא אדע שמן אות ומופת עליה.

119) וארא (ח'): והנה נמלא אלני רמב"ם כתיבת יד קדמון שהיה של הר"ז הלוי ז"ל. וכה: בירתו (ב') (י"ג) (י"ד) (י"ה) (י"ו) (י"ז) (י"ח) (י"ט) (כ')

120) באשר היו שני רמב"ם (כי"מ הלכות תפילין פי"ג הלכה ה'), ושני ראב"ע (עיין מנות הלוי ל' ע"א, מ"ד א'), ושני ראב"ד בידוע, ועוד הרבה, כן יוכל להיות שהיו שני ר"ה. ועיין שבת יהודה (גורה מ') מר' זרחיה הלוי אשר היה בשנת ה' אלפים קי"ג. והנה שם (כ"ה ב' דפוס ווארשא) כתוב בשם קונטרס מר' שם טוב: בשנת קמ"ו (ר"ל תתקמ"ו, וכן בכל המספרים אשר שמה לא נזכר כי אס המאה האחרונה) נעלה ענן כבוד ר' זרחיה ז"ל עב"ל, ואם הוא ר' זרחיה שלנו יוכל להיות אפוא כי היה לו רמב"ם כ"י, כי בשנת תתקל"ז היתה חתימתו כמבואר בהקדמתו, ובשנת תתקל"ט כבר היה בידי בעל העטור (עיין הערה 115); אולם מי יתקע לנו כף ומי יבטיחנו כי הוא ר' זרחיה שלנו? מה אות ומופת יתן לנו ע"ז? אין פה לא בנוי הלוי, ולא בנוי בעל המאור, ולא שם אביו, באשר הוא שם אלל הראב"ד, וכבר ראינו למעלה (שיר א' בראש ב') כי היה לו אהב אשר היה שמו ג"ב ר' זרחיה, ועוד כמה ר' זרחיה איבא בשוקא. ודע כי אס היה ברור לנו אשר הוא ר' זרחיה שלנו, היה נודע לנו ע"ז כי היה חי לכל הפחות שבעים שנה, יען אשר כבר ראינו למעלה (הערה 76) כי נעת חבירו את ספר מאור כבר חלפו הלכו להם ימי שחרותו וילדותו, נחשוב אי"כ כי היה לכל הפחות בן שלשים שנה, וכן ראינו למעלה (הערה 3) כי זמן חבור הספר הג"ל היה בין שנת תת"ק לשנת תתק"ג, וא"כ אס נתחבר בשנת תתק"א היה ר' זרחיה חי שש ושבעים שנה, ואס נתחבר בשנת תתק"ו היה חי שבעים שנה, אבל בעוד אשר לא נתברר לנו כי הוא ר' זרחיה שלנו, אין אנתו יודע מתי ילא הכובז הזה (הוא ר' זרחיה שלנו) עלי ארץ, ומתי נאסף ננהו.

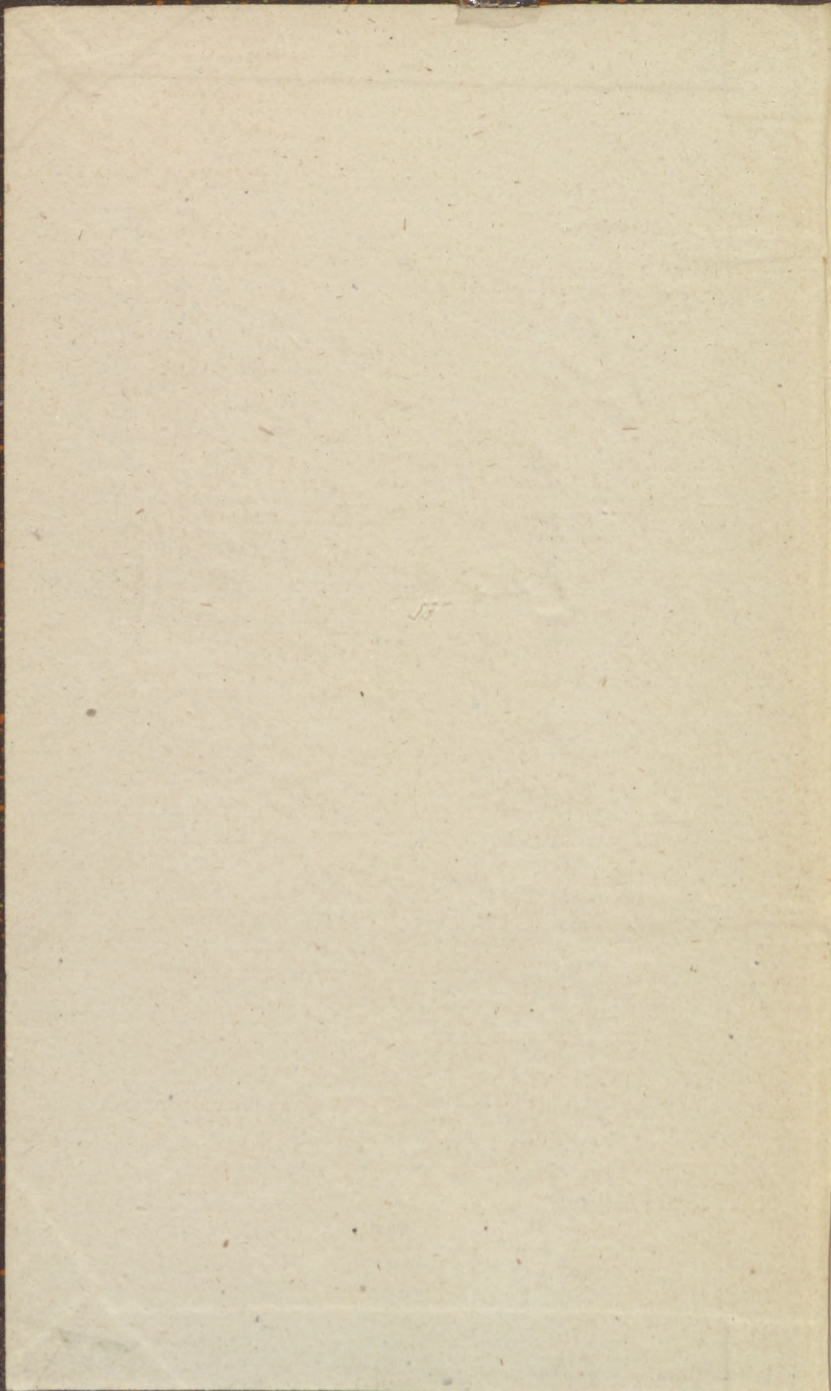

Prag, 1853.

Gedruckt bei M. J. Vandau, lange Gasse N. 922-1.

B.

898.

